

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

**РОЛЬ ЧОЛОВІКА-БАТЬКА У ХРИСТИЯНСЬКІЙ СІМ'Ї ЗА ТВОРАМИ
МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО**

Студента 2-го курсу
Оксана Толмачова

Науковий керівник:
о. Богдан Тимчишин
Доктор богослов'я

Львів 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
1. РОЗДІЛ 1 ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ	5
1.1. Основний вплив на формування дитини	13
1.2. Засоби доброго виховання дітей	16
1.3. Про обов'язки дітей	21
2. РОЗДІЛ 2 ФОРМАЦІЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ	25
2.1. Виховання патріотизму у молодих юнаків	38
2.2. Напоучення молоді	44
3. РОЗДІЛ 3 ВЗАЄМИНИ В СУПРУЖЕСТВІ	52
3.1. Міцні підвалини заснування сім'ї	60
3.2. Норми християнської моралі	65
3.3. Роль чоловіка та жінки у подружжі	69
3.4. Формування молодого покоління	75
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

ВСТУП

Сім'я є основою суспільства, від її функціонування залежить стабільність держави, а роль чоловіка-батька в її житті є провідною для побудови гармонійних взаємин та щасливого майбутнього сімейства. Ця магістерська робота присвячена вивченню ролі чоловіка-батька на основі пастирських листів видатного духовного лідера, вчителя і діяча Церкви – Митрополита Андрея Шептицького. Українці порівнюють постать Митрополита Андрея з Мойсеєм, персонажем Святого Письма, який був великим пророком і законодавцем єврейського народу, а також передав їм п'ять перших книг Старого Завіту – П'ятикнижжя. Отож маємо свого, українського Мойсея, а його послання є для нас великим даром і дороговказом.

Тема християнської сім'ї глибоко розкрита у посланнях А.Шептицького. Тому пропоную трохи заглибитися в його науку і знайти відповіді на деякі поставлені питання. Важливим є зрозуміти, ким є людина, а також її місію і покликання. У своїх повчаннях Митрополит ділиться не лише теоретичними аспектами виховання для побудови міцних взаємин в сім'ї, але наводить конкретні життєві приклади, та намагається спрямувати подружжя на створення міцних сімейних взаємин і формування морально відповідальних поколінь.

Актуальність теми магістерської роботи про роль чоловіка-батька в християнській сім'ї за творами митрополита Андрея Шептицького полягає в необхідності подолання кризи сімейних взаємин, яка існує в сучасному світі. Збільшення кількості розлучень, фактів вільного співжиття, штучного запліднення та феміністського руху призвело до зменшення значущості чоловіка-батька в сім'ї. Необхідність покращення взаємин в сім'ї, а також розуміння і знаходження шляхів впливу на покращення християнського виховання дітей.

Проблематикою даного дослідження є зміна взаємин в сучасних сім'ях через культурні та соціальні зміни, які позначилися на ролі чоловіка в сім'ї. Вплив чоловіка-батька на виховання та формування індивідуальності дитини та

ВСТУП

її розвиток. Значення та вплив батька у вихованні та розвитку дітей є невід'ємною складовою сімейного життя. Дослідивши погляди Митрополита Андрея, зможемо глибше зрозуміти вплив чоловіка-батька на формування гармонійних відносин в сімейному житті.

Метою дослідження даної магістерської роботи є теоретичне висвітлення та аналіз основних поглядів Митрополита Андрея Шептицького на роль чоловіка-батька в житті християнської сім'ї, дослідити вплив чоловіка-батька на сімейні взаємини і добробут в сім'ї, а також виховання і формування молодого покоління. Розглянути концепції та поради Митрополита стосовно виховання молоді та дітей, а також формування морального і здорового суспільства на основі праць духовний лідер і вчитель Церкви Митрополит Андрей Шептицький.

Для досягнення мети вданій магістерській роботі, ми визначили такі *завдання*:

Провести аналіз поглядів Митрополита Андрея, на суть християнської сім'ї кінця XIX початку X століть.

Розглянути основну теорію Митрополита Андрея Шептицького стосовно духовного зростання подружжя і виховання дітей в контексті сім'ї.

Здійснити аналіз існуючих типів і стилів сімейних взаємовідносин.

Дослідити практичні приклади та поради надані Митрополитом Андреем стосовно сімейних взаємин.

Проаналізувати якою є роль чоловіка і дружини в подружжі.

Дослідити послання Митрополита Андрея стосовно християнських засад на які маємо покладатися при вихованні молодого покоління чоловіка-батька в християнській сім'ї.

Межами роботи

В дослідженні цієї магістерської праці будуть проаналізовані твори А. Шептицького, а саме: пастирські послання, листи, статті та іншими написані ним матеріалами, що стосуються ролі чоловіка-батька в християнській сім'ї.

Всі дослідження стосовно ролі чоловіка-батька в сімейних взаєминах будуть проведені саме в контексті вчення Митрополита Андрея. Дане

ВСТУП

дослідження не виходитиме за вказані рамки.

Об'єкт роботи чоловік-батько, його роль та вплив в християнській сім'ї за творами митрополита Андрея Шептицького.

Предметом роботи є завдання чоловіка-батька в християнській сім'ї на основі повчань Андрея Шептицького.

Методи Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використано комплекс методів: метод: теоретичний: аналіз і синтез теологічної, філософської, психологічної, педагогічної та іншої літератури з обраної теми.

РОЗДІЛ 1

ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Сучасність живе в епоху «кризи норм, цінностей та авторитетів. Нова реальність висуває нові правила гри, формує нову модель життя, нові цінності та нові задачі.»¹ Про наявну кризу говорять багато сучасних дослідників. Вони говорять про незрілість нинішнього покоління від яких з часом буде залежати доля української нації і держави. Френсіс О'Доннелл, координатор системи ООН в Україні, аналізуючи вплив комунізму на державний устрій і суспільну духовність, пише: «Посткомуністична трансформація зумовила слабкість державних установ, зокрема і тих, що відповідають за справи родин. Одночасно почався занепад суспільних норм і цінностей».² Лідія Проців, голова оргкомітете «Родина – спільнота любові», на XXII Міжнародному конгресі родини в Києві висловила свою думку про те, що тоталітарна система спричинила до виникнення травм в моральності народу, та перш за все родини, рани якої і дотепер кровоточать.³ Йоанна Фабісяк пише про кризи норм, цінностей і авторитетів у сучасному світі, зокрема серед молоді: «Якщо я краду – це добре, але якщо пограбували мене – це неправильно. Погляди життя де егоїзм стає парадигмою поведінки, визнаються і схвалюються суспільством».⁴

Шептицький також писав про тоталітарний режим, який керувався ненавистю «які вбивали душі, перш ніж убити тіло» і завдавали ран мільйонам людей. Тільки Божа любов і милосердя здатні зцілити рани

¹ XXII МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС РОДИНИ. *Родина – спільнота любові*. Київ 2007, 257.

² XXII МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС РОДИНИ. *Родина – спільнота любові*. Київ 2007, 57.

³ XXII МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС РОДИНИ. *Родина – спільнота любові*. Київ: 2007, 30 «Див»

⁴ Там само 257.

РОЗДІЛ 1

народу і вилікувати їх душі оживляючою благодаттю і дією Святого Духа.⁵ В період тоталітарного режиму багато освітніх діячів потрапили під репресії, Андрей Шептицький також належав до їх числа.⁶

Добре християнське виховання - це самий великий скарб який може отримати дитина, пише Митрополит. Навіть якщо батьки не мають, що залишити своїм дітям у спадок, але навчать їх справжньої побожності, чесної праці, стерегтися від аморальних вчинків, то знайте, що дали їм у спадщину найбільше добро у світі – християнське виховання, яке є дуже коштовним скарбом, вчить нас Шептицький.⁷

«Школа по наших селах не в наших руках, а вплив батьків і Церкви, себто тих, що перші мають найважливіше право впливати на виховання дітей, маліє з кожним днем».⁸ Бачимо, що проблеми сучасної школи майже нічим не відрізняються від потреб шкіл того часу, а тому повчання Митрополита Андрея Шептицького стануть нам у нагоді. У своєму посланні до духовенства та вірних про християнську школу для української молоді, Шептицький писав, що є необхідність створити заклад, у якому навіть найбільш занедбані у вихованні діти, змогли б отримати добре виховання і необхідну для їх життя освіту. Така *інституція* забезпечила б майбутнє для Церкви і народу навіть в самі складні часи.⁹ В сучасній освіті така інституція також була б не зайвою, а всі ці питання, про які пише український Мойсей, є дуже актуальними, тому пропоную заглибитись у повчання.

Педагог, а також послідовник вчення Митрополита Андрея Шептицького, священник Юліан Дзерович 1871-1943р. вказує на три умови виховання:

⁵ Митрополит Андрей Шептицький, *Провідник Божої любові // Пастирські послання*, I, Львів 2007, XVI. «Див»

⁶ Львівське Крайове Товариство “Рідна Школа” Серія: “Видатні українські педагоги” VII *Митрополит Андрей Шептицький* Упорядники та наукові редактори Д. Герцюк, П. Сікорський Львів 2016. 75.

⁷ Цюпа Л. *Основні принципи процесу християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету 2 (2016) 254-259 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2016_2_44

⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська школа для української молоді // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009*, 430.

⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська школа для української молоді // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009*, 430. «Див»

РОЗДІЛ 1

- а) Сім'я, яка реалізовує виховання згідно природного права;
- б) Церква виховує за Божим правом;
- в) Держава - покладається на аспекти національно виховання.

Митрополит стверджує, що виховання дітей і молоді - це перш за все є відповідальністю батьків, а родина є, на думку Шептицького, найдосконалішим середовищем для ефективного виховання. Установи виховного та освітнього напрямку є лише допоміжним засобом для батьків у вихованні дітей, а щоб виховання було цілісним, воно має будуватися на релігійних засадах.¹⁰

Молитва Митрополита Андрея за гарних християнських батьків: "Боже (...) дай нам таких батьків, що голосно й одверто визнавали б Божественне твоє об'явлення і служили б тобі (...)"¹¹ Митрополит приділяв багато сил та уваги вихованню молодого покоління в християнських сім'ях, використовуючи ідею *чистої дошки* філософів - Арістотеля, Джона Лока та інших. Шептицький стверджував, що в чистій душі маленької дитини кожне враження сильно записується. Якщо враження буде чистим і святим то залишить їй на ціле життя щось із християнського життя. Якщо це було щось погане, то також залишить свій слід в житті дитини.¹²

А) Виховання в родині є основою будь-якого виховного процесу.

У зверненні до вірних, що працюють у Німеччині, написаному в 1946р., Шептицький пише: «Тільки ті народи могутні та здорові, в яких здорова християнська родина. Бо родина – це клітина, з яких складається цілий організм, що його називаємо народом.»¹³ Шептицький вважає родину зразковою моделлю незалежного самодостатнього суспільства, що керується батьківською владою.¹⁴ Саме тому для митрополита Андрея виховання в родині

¹⁰ Кеккош О. М. *Виховання молоді крізь призму педагогічних поглядів Митрополита Андрея Шептицького* // *Педагогічні науки* 112 (2013) 53-59, 54 «Див»

¹¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького*. Львів 2022, 46.

¹² Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького* // *Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)) 206. «Див»

¹³ Митрополит Андрей Шептицький. *До Вірних, котрі працюють у Німеччині*// *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 287.

¹⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Право власности родини* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 525 «Див»

РОЗДІЛ 1

є основою будь-якого виховного процесу, а батьки є відповідальними за виховання дитини. Шептицький наголошує на тому, що батьківська хата є важливою і початковою життєвою школою, де діти мають навчитися любові до Бога і людей. «Від першої хвилини, як тільки людина приходить на цей світ, треба їй, як тій маленькій рослині, сонця і роси згори, та доброї землі здолу. Зісохне рослинка, як цього не матиме!»¹⁵ Основним завданням сім'ї є приготувати своїх дітей до життя так, щоб вони змогли виконати своє покликання, отримане від Бога.¹⁶ Про батьківський авторитет Шептицький писав: «це виразний образ авторитету Бога-Сотворителя, тому послух йому має віддаватися у Господі (Еф. 6, 1)». Це означає, що послух має бути для Бога і його закону і впливати з любові до Бога.¹⁷

Андрей Шептицький особливу роль в духовному вихованні молоді покладає на матір, яка є першим вчителем в житті дитини. Гарна мати розуміє, що виховання - то складна справа, і для досягнення позитивного результату, потрібно довго трудитися, всіма способами оберігати молодь від всякого зла. Одним із дієвих способів виховання, на думку Шептицького, є спільна молитва та читання Святого Письма, а також читання християнських книг.¹⁸ З досвіду свого особистого життя і з прикладу життя святих, Андрей Шептицький мав переконання, що помічницею Церкви і відповідальною за формування духовних і моральних якостей особи є жінка - мати і берегиня сім'ї і роду.¹⁹ Читаємо в пастирському посланні про четверту Божу заповідь, що відносини між батьками та дітьми вимагають постійної двосторонньої жертвовності і терпеливості. Такою є школа християнського родинного життя, яка включає в себе постійне заохочування до духовної святості та життя в любові, як дітей,

¹⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу Заповідь (31 жовтень 1941) / А. Шептицький // Протоколи засідань Львівських архієпархіальних соборів 1940–1944 рр.* Львів 2000, 444.

¹⁶ Сімейна Спільнота Familiaris Consortio Апостольське повчання святішого отця Папи Івана Павла II до єпископів, духовенства та вірних усієї католицької церкви про завдання християнської сім'ї в сучасному світі 2006 59. «Див»

¹⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914).* Т. I. Львів 2007, 162.

¹⁸ Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького // Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)) 206. 205. «Див»

¹⁹ *Андрей Шептицький : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський.* Львів 2016, 119. «Див»

РОЗДІЛ 1

так і їх батьків.²⁰ «Добра наука і добре виховання дітей – то річ так важна і так цінна, що майже на ню ціни нема.»²¹ Так висловлює свою думку Митрополит і закликає до серйозного ставлення у вихованні дітей, говорить про потребу будь-якої підтримки для гідного виховання, закликає спільно з сусідами працювати на цьому нелегкому поприщі. "Як у сусіда пусті, негречні діти, то й твої, брате мій, зіпсуються."²² – наголошує Митрополит.

Щоб батьки могли добре виконати свої обов'язки, мають пам'ятати про спільні сімейні молитви, зранку і ввечері, тоді дитина змалечку звикає до молитов «Отче наш» і «Символ віри», буде вслухатися в їх значення, а кожне слово такої молитви є дорогою до неба.²³

Бог хоче, щоб людина щоденно молилася за свої потреби, бо все, що нам необхідне в житті, дане нам Богом, пише в своєму посланні про Божу Мудрість Андрей Шептицький²⁴. Молитва – то висловлення наших бажань перед Богом.

Християнська родина, яка виховала для народу чеснотливих людей, є благословенням цілого народу.²⁵ Стверджує Митрополит Андрей у своєму пастирському посланні про четверту Божу заповідь.

Б) Церква виховує за Божим правом.

Якщо батьки є християнами, то вони належать до Церкви і віддають дітей під її опіку, прохаючи для дитини Таїнство святого Хрещення. Батьки-християни мають не лише обов'язок підпорядковуватись Церкві, а й найважливіший суспільний обов'язок доброго виховання дітей.²⁶

«У християнських народах немає більшої виховної сили, ніж сила

²⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 441. «Див»*

²¹ Назар ДУДА *Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. Вісник Закарпатської академії мистецтв: зб. наук. пр. вип. 9 / Закарпат. акад. мистецтв. – Ужгород 2010. <https://docplayer.net/81042832-Visnik-zakarpatskoyi-akademiyi-mistectv-vipusk-9.html> 142. «Див»*

²² Митрополит Андрей Шептицький. *Діти на пасовисько // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 381. «Див»*

²³ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання в родині // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 9. «Див»*

²⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Божя Мудрість // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 797. «Див»*

²⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 441. «Див»*

²⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Четверта заповідь Божя. Права родини і Церкви до школи // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 456. «Див»*

РОЗДІЛ 1

Церкви.»²⁷ Церква вчить чеснот мудрості, навчає патріотизму. Звичайно, що перш за все, це робить родина, але виховання дітей у християнській родині здійснюється під супроводом Церкви. Євангельське проповідництво постійно акцентує увагу батьків на їх обов'язку виховання дітей. Виховний процес є дуже клопіткою справою, вимагає багато сил, енергії і часу, уваги і дбайливості. Потрібно безперестанно працювати, щоб виховати доброго християнина, свідомого громадянина.²⁸

Якщо дитина з раннього віку буде навчена катехизму, матиме страх Господній, виконуватиме заповіді, остерігатиметься злих вчинків, дбатиме про Божу благодать, з неї виросте добросовісна людина, яка принесе радість і втіху не тільки батькам, а також Церкві і Батьківщині.²⁹

Основним завданням у вихованні є навчити дитину працювати над собою, і прищепити любов в її серце до тієї праці, а головне - дати їй необхідні знання. Також маємо пам'ятати, що без Божої благодаті не можемо досягнути успіху в цій непростій справі³⁰

Головною цінністю вчення видатного вчителя Церкви про виховання є його спрямованість на формування духовного розвитку молоді. На думку А. Шептицького поєднання моральної і психологічної свідомості досягаються єдністю освіти і виховання, «ні індивідуальна, ані суспільна совість не можуть бути основою моральних санкцій. Ці санкції належать лише совісті, заснованій на прийнятті природного і Божого права».³¹

На думку Шептицького, процес виховання має бути націлений на те, щоб виростити святого громадянина небес. Саме виховання не зможе впоратись із

²⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Наша Державність*(декрет, читаний на Архiepархiяльному Соборi 1942 р.// *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 145.

²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Наша Державність*// *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 145-146.

²⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання в родині*// *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 9. «Див»

³⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 514. «Див»

³¹ Басараб В. І., Вегеш М. М. *Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького*. Ужгород 2003, 44. «Див»

РОЗДІЛ 1

цим завданням, тут має значення бажання і наполегливість людини, потрібно заохотити її до праці над собою – це і є основним завданням виховання.³²

Шептицький пише: щоб виховний процес був ефективним, він повинен мати чітко поставлену мету. Головною метою християнського виховання є сформувати цілісну особистість.³³

Митрополит писав, що завданням християнського виховання є розвиток всіх здібностей особистості. Для християнина людина – то дитина Божа, яку потрібно виховувати як достойного слугу і сина Божого, плекаючи здібності ума, волі і серця дитини. Тут велике значення має не тільки виховання, а й сама воля людини і праця над собою.³⁴

У своїй праці «Християнська праведність», написаній в 1935р., вчитель Церкви звертає нашу увагу на важливість набуття природніх чеснот: мудрості, мужності, стриманості, справедливості для духовно-морального вихованні молоді. Під поняттям чесноти Шептицький розуміє природну схильність людини чинити добро, та її силу волі.³⁵

Шептицький повчає, що ми маємо прагнути, щоб виховані Церквою молоді люди ставали великими християнами. Це відбуватиметься через виховання різних ідеалів: заохочування молоді бути провідником громади, учителем, науковцем (...) Та головнішим за всі прагнення має бути бажання стати добрим християнином. Молодь має розуміти, що від цього залежить успіх в досягненні інших ідеалів.³⁶ Вихованню молодого покоління великий вчитель церкви Митрополит Андрей Шептицький присвятив дуже багато своїх праць, в

³² Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького* // *Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)), 204. «Див»

³³ Цюпа Л. *Основні принципи процесу християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету* 2 (2016) 254-259 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2016_2_44

³⁴ Митрополит Андрей Шептицький, *Про виховання* // *Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010*, 514. «Див»

³⁵ Кекош О. *Освітні проекти митрополита Андрея Шептицького і виховання молоді* // *Актуальні питання гуманітарних наук* 10 (2014) 235-241 http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2014_10_39, 204. «Див»

³⁶ Кекош О. *Освітні проекти митрополита Андрея Шептицького і виховання молоді* // *Актуальні питання гуманітарних наук* 10 (2014) 235-241 http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2014_10_39, 205 «Див»

РОЗДІЛ 1

яких ділитися з нами своєю мудрістю і стверджує: *Щастє й нещастє дитини залежить від виховання.*"³⁷

Найкращим засобом в християнському вихованні молоді Митрополит Андрей вважав надприродні, Божі чесноти - віру, надію, і любов. Зауважим, що сам Шептицький постійно жив та практикував ці чесноти в своєму житті. Велику любов до Бога і людей митрополит отримав від своєї матері Софії, яка в дитинстві займалась його духовним вихованням.³⁸

В) Держава покладається на аспекти національного виховання.

Шептицький був переконаний, що коли держава дбає про добробут родини, то цим укріплює силу власної країни. «Християнська родина – це школа християнського життя, але й школа суспільно, народного та всенародного життя.»³⁹

Прихильники держави хочуть, щоб школа на всіх рівнях належала до прав держави. Якщо держава привласнить природні права батьків на виховання, то це буде дуже небезпечною для людського суспільства, застерігає нас Митрополит Андрей. Тому батьки мають пам'ятати, що школа яка виховує їх дітей передусім залежить від самих батьків. Слід завжди пам'ятати, що в школі навчається в першу чергу ваша дитина, а вже потім громадянин держави.⁴⁰

Навіть найкращі урядовці, що працюють і вирішують педагогічні питання, керуються тим, що служать державі, а це буде суперечити вільному розвитку родини, спільнот, інституцій, чи шкіл. Чиновники нав'язуватимуть напрямок, який обрала держава. Завданням держави є збереження свободи, усунення злочинів і насильства проти людини, а також вона має дбати про можливість розвитку її свободи, такі дії не суперечать принципам природного права і

³⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання молоді // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 515.*

³⁸ Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького // Вісник післядипломної освіти 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)), 204. «Див»*

³⁹ Шептицький А. *Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. Йорктон 1969, 71.*

⁴⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010., 456. «Див»*

моралі.⁴¹

Світському вихованню Митрополит дає визначення і говорить про його мету здобувати характерні ознаки розуму, волі та серця. Розуміння про людину, сформоване у новій особистості, дає їй здатність до усестороннього бачення і розважання стосовно середовища, в якому вона проживає, і того як воно впливає на її світогляд. В її оточенні можуть бути люди, пріоритетом яких буде матеріальні, або протилежні до матеріальних - духовні цілі. Для одних людей головною ціллю буде забезпечення матеріальних потреб, а інші будуть прагнути до професійного та гуманістичного зростання⁴².

1.1. Основний вплив на формування дитини

В документі № 21 «про виховання та правила до декрету про виховання молоді», написані Шептицьким в 1942р., мова йде про три основні критерії, що впливають на виховання дитини.

Першим впливом на дитину є сугестія.

Першим і найважливішим впливом на дитину, пише Шептицький, є середовище в якому вона живе, сугестія – це вплив на волю та почуття людини; навіювання.⁴³ Зрозуміло, що людина стає схожою до оточуючих людей, які її виховують. Для людини є притаманним наслідувати інших.

Виховання в сім'ї, це незвичайне виховання, воно розпочинається з наймолодшого віку дитини, проявляється тоді, коли члени сім'ї допомагають зростати у вірі один одному. Також через сімейні події, великі літургійні свята, народження, чи чиясь смерть – події щоденного життя, відбувається виховання у вірі.⁴⁴ На розвиток дитини має вплив не тільки її родина, цей вплив чинить вулиця, погані друзі, старший знайомий чи приятель, школа, увесь світ, що

⁴¹ Митрополит Андрей Шептицький *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010.*, 458. «Див»

⁴² Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010*, 514.

⁴³ Зверева І. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія*. Київ 2008, 984.

⁴⁴ Патріаршої Катехитичної Комісії Іван Павло II *Sacresnesi Tradendae Передавання катехизи виховувати у вірі сьогодні* Львів 2008, 68. «Див»

РОЗДІЛ 1

приносить зло людському роду. Той, хто виховує дитину, має дбати про добре оточення та зменшувати недобрі чинники, виховувати в молоді інстинкт самозбереження, що оберігатиме її від лиха. Потрібно застерігати молодь навіть від малого зла, «бо хто любить небезпеку, пропадає в ній.»⁴⁵ Читаємо повчання Митрополита про перший елемент виховання – сугестію, в декреті про виховання, написаному в жовтні 1942р. у Львові.

Знаємо багато народних прислів'їв, які про це говорять, Митрополит наводить декілька із них: «з яким пристаєш, таким ся станеш»; «яблуко не падає далеко від яблуні.» Тож сугестія має дуже великий вплив на формування звичок, життєвих понять, світогляд взагалі. Навіть в глибокій старості вплив сугестії має величезну силу.⁴⁶ Робим висновок, що на розвиток дитини впливає не тільки її сім'я, батьківський приклад, а й школа, друзі, знайомі, оточуючий світ. Зовнішній вплив товариства не завжди дає позитивний приклад, але добре виховання допомагатиме зберегти молодь від недобрих вчинків та виробити інстинкт самозбереження.⁴⁷

Шептицький закликає родичів дбайливо виховувати дітей. Для родини найбільшим щастям є любов і злагода в батьківській хаті, яка є першою і найголовнішою школою життя. Родинний приклад є основою виховання дітей.⁴⁸

Виховання є найважливішою і дуже складною працею, «мистецтвом мистецтв» і «знанням всякого знання» повчає Шептицький, цитуючи Григорія Назіянського. Шептицький розповідає про складнощі у вихованні в його часі, через те, що родина немає належного впливу на дітей. Мова йде про прилюдну школу де дитина ніби рослина, яка пересаджена з родинного середовища і повинна пробивати собі життєву дорогу.⁴⁹ Сам Шептицький до десятилітнього

⁴⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Декрет про виховання // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 515. «Див»*

⁴⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Правила до декрету Про виховання молоді // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 515-516. «Див»*

⁴⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Правила до декрету Про виховання молоді // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 516. «Див»*

⁴⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 62. «Див»*

⁴⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 63.*

РОЗДІЛ 1

віку навчався вдома. Релігійним вихованням Романа займалася його мама Софія, а ще вона вчила його малюванню та прищепила любов до мистецтва. Зазначимо, що мати мала великий вплив на духовне формування майбутнього митрополита. Для навчання іншим наукам, батьки запросили для сина домашніх педагогів. Тому з самого дитинства для формуванні його цінностей було створене необхідне середовище, і це, як ми розуміємо, дало дуже хороший результат. Маючи всього дев'ять років, на запитання ким він хоче бути, Роман давав відповідь – буду священником.⁵⁰

Друге місце – навчання.

Друге місце на думку Митрополита займає навчання. Коли мова йде про школу, потрібно завжди пам'ятати, що вихованням дитини мають піклуватися батьки, це їх обов'язок та право. Скрізь має бути порядок, і можливість, щоб батьки вибирали школу і вчителя. Друге місце у вихованні дітей займає Церква, держава займає лише третє місце.

Митрополит Андрей акцентує свою увагу на тому, що вчитель має бути нашої національності і вчити нашої культури і обряду. Потрібно бути солідарними, щоб мати християнську школу для дітей нашого обряду. У такій школі має бути Христове вчення. Не може бути і мови про те, щоб у дітей відбирали їх національність, виховання в школі має бути за волею і бажанням батьків.⁵¹

На третьому місці християнська атмосфера.

На третьому місці є християнська атмосфера - приклад і настанови, що дитина отримує від іншої особи, а також християнська атмосфера, в якій вона зростає, стверджує видатний вчитель церкви А. Шептицький.

У своєму посланні до Канадських Русинів *Дбайте о діти* Шептицький дає такі настанови: якщо хочете, щоб в літньому віці ваші діти вас шанували і не виганяли з хати, піклуйтеся щоб вони вивчали Божі закони, і мали бажання жити

⁵⁰ Соціально-християнська праця духовенства УГКЦ в Галичині на початку ХХ століття – Світочі благовоління віри у час війни. *Кир Андрей – місія доброго Самарянина*. Львів 2020, 11. «Див»

⁵¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Громадянські обов'язки християнина // Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 421-422.

РОЗДІЛ 1

за християнськими звичаями.⁵² Любов до дітей – є обов'язком батьків, чим більше любові буде дано дитині в дитинстві, тим більше батьки отримають її в своїй старості.⁵³ Потрібно ростити дітей в любові до Бога: саме з любові до Бога християнин має любити батьків, а також з любові до Бога має любити Церкву Христову.⁵⁴ Всі ці критерії мають застосовуватися комплексно і є важливими в формуванні дитини як зрілої особистості.

1.2. Засоби доброго виховання дітей

Відповідно до вчення Шептицького, основні засади виховання молоді повинні ґрунтуватися на принципі теоцентризму. Центром всієї виховної системи є Пресвята Трійця, а дотримання моральних законів - Божих Заповідей, мають бути головним у вихованні молодого покоління.⁵⁵ Митрополит підкреслював важливість жити згідно з Євангелієм, наслідування Христа є дуже важливим у вихованні молоді. Також А. Шептицький писав про наслідування чеснот любові до «ближніх і ворогів», про покору, лагідність, терпеливість і милосердя «Я милосердя хочу, а не жертви» (Мт. 9, 13)⁵⁶ - цитує Митрополит Андрей слова зі Святого Письма.

Митрополит пише про вплив християнської науки, яка змінює увесь світ. Взаємини в родині Ісус Христос переінівав на закони родинної любові.⁵⁷ Це слова, написані Митрополитом Андреем до духовенства в 1900р., в роботі під назвою *На грані двох віків*.

⁵² Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 745.

⁵³ Патер І. *Громадянська позиція митрополита Андрея Шептицького та його суспільна пошана* // *Наук. вісник ІФБУ «Добрий Пастир». Богослов'я* 9 (2016) 123-139
<http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/18/16> 66.

⁵⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *До духовенства та вірних на Великий піст* // *Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 67. «Див»

⁵⁵ Наукові записки Серія “Психологія і педагогіка Випуск 21 Тематичний випуск “Духовно-моральне виховання молодого покоління. вітчизняний і зарубіжний досвід” Острого 2012, 263.

⁵⁶ Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>, 208.

⁵⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Зворотню точка у житті людства* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 99. «Див»

Свята Тайна Хрещення

Одним із перших засобів доброго виховання є Свята Тайна Хрещення дитини. "Я ж у беззаконні народився, й у гріху зачала мене моя мати." (Пс. 51:7) читаємо в псалмах. Митрополит Андрей у зверненні до дітей пише: "Перед хрещенням дитина не є невинна, бо має на душі пляму первородного гріха. Вона є дитиною Божого гніву." Під час хрещення дитина отримує Божу благодать і є невинною, змивши з душі первородний гріх.⁵⁸ В подальшому житті дитини обов'язком батьків є попіклуватися про те, щоб вона стала дитиною Божою.

При Хрещенні свята вода змиває не тільки тіло, а й душу дитини, і з хвилини її хрещення, вона стає Божою дитиною, а її душа, освячена Божою благодаттю, стає Богові мила і може своїми молитвами багато досягнути від Бога.⁵⁹

«Єсть дві дорози до царства Божого. Одна така – не грішити та ласку Хрещення святого ховати до самої смерти.»⁶⁰

Новоохрещена дитина покликана до Божої обителі і є членом Тіла Христового. Обов'язок проповідництва і виховання молоді був покладений на Церкву самим Христом.⁶¹

Головним засобом доброго християнського виховання вчитель Церкви вважав участь молодого покоління у Святій Літургії, молитовне життя, читання Святого Письма, приймання Євхаристії, а також потребу дбати про чистоту душі, приступаючи до Святого таїнства Сповіді.⁶² Стосовно сповіді митрополит наголошував на розумінні молоддю гріха, як найбільшого зла. Головними гріхами Шептицький називає наступні: «гордість, лакізмство, безстыдність, гнів, непомірованість, задрість, лінівність»⁶³ Відповідно методом звільнення від гріха, на його думку, є: «невинність, покаяння, чеснотлівість, прийняття

⁵⁸ Андрей Шептицький. *До дітей // Пастырські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 541. «Див»*

⁵⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Права родини і Церкви до школи // Пастырські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 541. «Див»*

⁶⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастырські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 300.*

⁶¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Права родини і Церкви до школи // Пастырські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 456. «Див»*

⁶² Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>. 208. «Див»

⁶³ Митрополит Андрей Шептицький. *Заклик до Покаяння. Львів, 1939, 15.*

РОЗДІЛ 1

Пресвятої Євхаристії, а також правильне розуміння вчення Церкви, яка закликає бути практикуючими християнами.»⁶⁴

У посланні до сповідників, написаному 1940 р., Шептицький повчає, що для того, щоб вберегти дітей від життєвих небезпек, батьки мають молитися за своїх дітей та дбати про спільну молитву, а також, навчати дітей молитися самостійно.⁶⁵ Отож молитва є одним із засобів доброго виховання дітей.

З моменту Хрещення дитина стає дитиною Божою, і має освячену Божою благодаттю душу. Така дитина своїми молитвами може багато чого досягнути від Бога, бо є йому люба.⁶⁶ Невеличкі молитви, які дитина вчиться промовляти, то початок діалогу з невидимим Богом, Слово якого вона буде слухати з часом.⁶⁷

До обов'язків родичів входить змалку навчити дитину молитися, бо коли вона стане старшою, то молитві може і не навчитися. Теж стосується і відвідування церковних богослужінь, а коли рідня не піклуватиметься про те, щоб дитина відвідувала школу, то сама вона туди не ходитиме.⁶⁸ Істини, які доносить нам Митрополит Андрей, не втратили своєї актуальності для сьогодення.

Четверта Божа заповідь говорить про обов'язки дітей - шанувати батька і матір, але маємо її розглядати разом з обов'язками батьків. Від здорової атмосфери в родині залежить те, як буде вихована дитина. Виховання працею і дбайлива опіка християнськими батьками, а також гарний приклад старших братів чи сестер, дадуть добре приготувану ріллю для зерна Євангелія. Праця душпастиря в такій родині має бути безперестанною, бо з часом самі переконастесь, що освяченням християнської родини, можна досягнути

⁶⁴ Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>. 208.

⁶⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Дорогі діти // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 541.*
«Див»

⁶⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Дорогі діти // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 541.*
«Див»

⁶⁷ Патріаршої Катехитичної Комісії УГКЦ *Sacresnesi Tradendae // Передавання катехизи виховувати у вірі сьогодні // Апостольське поучення про катехизу в наш час вселенського архієрея Івана Павла II. Львів 2008, 38.*
«Див»

⁶⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 65.* «Див»

РОЗДІЛ 1

набагато більшого результату, ніж працею з одиницями. Чесноти родинного життя мають дві основи: підкорення авторитету в сім'ї, *використання авторитету з любові та для добра підопічних*. Християнська родина є школою в усіх суспільних чи християнських сферах, від родинного виховання залежить добро цілої нації.⁶⁹

Митрополит Андрей як служитель і вчитель Церкви, богослов і монах, говорить про взаємодію батьків зі школою з огляду тогочасних проблем – боротьби за збереження релігійного виховання в школах, а також право батьків виховувати і контролювати виховання дітей в школі. Щодо духовно-морального виховання, Шептицький стверджує, що школа є допомогою для батьків у духовно-моральному вихованні. Майбутнє дитини залежить від того, якою є школа. Вчитель має вчити дітей не тільки читати, писати чи рахувати. Основна мета шкільного виховання дітей - навчання Божого закону, поваги і послуху до родичів, закладання основ моральності для подальшого життя.⁷⁰ Митрополит розумів важливість задач, покладених на школу, а тому постійно долучався до розбудови освітніх закладів.

Митрополит Андрей навчає, що моральне виховання - то обов'язок не лише священника чи катехита, а кожного, хто причасний до виховання молоді. Дитина має з самого дитинства навчитися виконувати свої обов'язки та шани до самої себе. Релігія і віра є причиною морального виховання, що виробляє переконання правоти і сумлінної праці.⁷¹

Духовно-релігійне виховання справдило себе в світовій педагогіці. Зауважимо, що теперішнє релігійне виховання «не суперечить світському», воно має розглядатися «не як щось окреме, а як складова національного виховання.»⁷² Християнська мораль несе найвищі цінності і має сильні аргументи. Для

⁶⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 439. «Див»*

⁷⁰ *Андрей Шептицький : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів 2016, 74. «Див»*

⁷¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 13.*

⁷² Самолюк Г. С. *Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти // Наукові записки Національного університету "Острозька академія" 21 (2012) 284-291*
<https://psj.oa.edu.ua/assets/files/full/n21-2012.pdf>

РОЗДІЛ 1

виховання здорової нації має бути оздоровлююча сила християнської моралі.⁷³

Батьки мають бути пильними і дбати про науку та релігійне виховання своїх чад, бо то є їх обов'язок перед Богом - добре виховати своїх дітей. Піклуйтеся про них і посилайте до школи «бо від того залежить ваше щастя на старі літа, від того залежить і щастя дітей.»⁷⁴

Митрополит Андрей пише, що інтелектуальний розвиток людини відноситься до школи, а школа до родини. Обов'язками батьків є давати дітям школу, яку самі хочуть. Школа повинна бути елементом родини, а обов'язком будь-якої школи є виховання людини. Коли ж доросла дитина потребує обрати професійне навчання, то має сама шукати де хоче навчатися. Поки дитина малолітня, не вихована, має залишатися під батьківським керівництвом, і батьки вирішують, до якої школи має дитина ходити. Шептицький підкреслює, що загальна освіта є частиною виховання, а фахова - поза межами виховання.⁷⁵

Національне виховання Шептицький рекомендував у вихованні молоді ставити релігійні обов'язки вище за патріотичні. Основа виховання має бути спрямована на любов до Вселенської Церкви, а на другому місці має бути любов до батьківщини.⁷⁶

Також батьківська пильність потрібна, щоб пильнувати, як діти проводять вільний час. Погані книги слід заборонити – наказує Митрополит. Як духовний лідер Церкви, Митрополит застерігає про небезпеку читання протестантської чи будь-якої незалежної літератури: буває, що зла книжка принесе більше шкоди, ніж зла людина. Враз може забрати в нього віру і спровадити на гріховне життя. Таких книг і часописів є величезна кількість. Їх видають переважно протестанти чи незалежні люди. В тих книжках перемішана правда з неправдою. Наприклад,

⁷³ Самолюк Г. С. *Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти* // Наукові записки Національного університету "Острозька академія" 21 (2012) 284-291
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2012_21_38 289. «Див»

⁷⁴ Патер І. Громадянська позиція митрополита Андрея Шептицького та його суспільна пошана // Наук. вісник ІФБУ «Добрий Пастир». Богослов'я 9 (2016) 123-139
<http://journal.ifau.edu.ua/index.php/gp/article/view/18/16>

⁷⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Права родини і Церкви до школи* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 456. «Див»

⁷⁶ Шептицький А. *Про виховання (24 жовтня 1942)* // *Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації*. Йорктон 1969, 233.

РОЗДІЛ 1

наука про Ісуса Христа буде представлена правдиво, а будь-яка інша наука може бути перекручена, отож читаючи таку книгу, яка суперечить вченню Церкви, самі відлучаєтесь від Вселенської Католицької Церкви і самого Ісуса Христа.⁷⁷

Родичам Шептицький наказує дбати про невинність, дошлюбну чистоту дітей: оберігайте дітей від гріха і стережіть їх невинність, *як ока в голові*, навчає автор. Дітям нагадує, що від їхньої моральної поведінки залежить їхня доля. Шептицький пише до молоді настанову, щоб вони цінували свою невинність і чистоту більше усяких багатств цього світу, остерігались спільнот, які можуть вам зашкодити. При створенні сім'ї нехай ваш союз буде святим і чесним, а нове життя починайте з Богом.⁷⁸

Дисципліна Одним із чинників доброго сімейного виховання є: дисципліна яка має бути в комплексі з пильністю, послухом, і довірою.⁷⁹

Плекання чеснот. Мета християнського виховання плекання християнських чеснот. Людина як Божа дитина має отримати таке виховання, щоб стати «святим громадянином небес, товаришем для ангелів та святих, що на небі.»⁸⁰

Застосовувати покарання. В цьому складному завданні при необхідності слід застосовувати покарання повчає Шептицький, але «ніколи не слід карати дітей в момент гніву, а слід спочатку добре розібратися у даній ситуації.» Покарання повинно бути справедливим і педагогічно-моральним, що до нагороди, вона має бути справедливою, і не викликати в інших почуття заздрості, чи ненависті – це має бути виразом задоволення, і радості за інших.⁸¹

1.3. Про обов'язки дітей.

Обов'язок дітей - пошана до батьків.

⁷⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Злі книжки і часописи // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 751. «Див»*

⁷⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 5. «Див»*

⁷⁹ Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>, 66.

⁸⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Наука катехизму // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 184.*

⁸¹ Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>, 206.

РОЗДІЛ 1

«Добре діється тим, що родичів шанують, але не добре тим хто їх не шанують.»⁸²

Діти мають свої обов'язки, найголовніший з них - це пошана до батьків. А. Шептицький пише настанову дітям про четверту Божу заповідь. Навіть коли родичі є недобрими, діти все рівно мають їх шанувати, бо так зобов'язує Божий закон: «шануй свого *вітця* і свою матір.»⁸³ Дітей з родичами пов'язує четверта Божя заповідь, і зв'язок спільної крові - діти отримали життя від батьків.⁸⁴ Митрополит повчає дітей пошані до батьків прикладом зі Святого Письма, переказуючи їм історію Ноя і його трьох синів: Сима, Хама, і Яфета. Ной обробляв землю і вирощував виноград, потім він зробив вина, а коли скоштував вина, то сп'янів, і уві сні розкрився та був нагим. Хам, побачивши наготу батька, почав з нього насміхатися. Два інші сини поспішили приховати наготу батька, а свого брата пристидили. Ной, коли дізнався про дію Хама, прокляв його, і до тепер, каже Митрополит, ті потомки носять на собі це прокляття. «Страшна то річ, коли родичі своїх дітей клянуть.»⁸⁵ - застерігає А. Шептицький.

Додатковими чеснотами справедливості є такі особливості душі, до яких потрібно наближатися працею над справедливістю, це є обов'язок послуху і покори, пошани та ввічливості до старших; до молодших – поблажливість, вдячність, благородство, ласкавість.⁸⁶ Робимо висновок: виконуючи обов'язок пошани до старших отримаємо чесноту справедливості.

Діти повинні шанувати своїх батьків, а не батьки дітей, але коли син стає священником, тоді батько і мати мають признати його вищу гідність⁸⁷, так стверджує вчитель Церкви Митрополит Андрей.

Послух батькам

⁸² Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 66.

⁸³ Митрополит Андрей Шептицький. *Обов'язок других родичів // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 381«Пар»

⁸⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Та чи всіх однаково любити? // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 130. «Див»

⁸⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 66.

⁸⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти. // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 395. «Див»

⁸⁷ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. Львів 2015, 83. «Див»

РОЗДІЛ 1

Митрополит Андрей у своєму посланні писав: «Ісус Христос хоч і був Богом, але усе ж таки у всьому слухався своїх батьків, Пречисту Діву шанував як свою матір і святого Йосипа, який був йому опікуном, шанував і любив як рідного батька. "Ось приклад для вас, християнські діти!"»⁸⁸ Повчання Митрополита стосується молоді, про послух, пошану і любов, до батьків має бути за прикладом поведінки самого Ісуса Христа. Закон Мойсея засуджував на смерть того хто кляв своїм батькам, чи не дай Боже підняв на них руку.⁸⁹ Читаємо в Святому письмі про закон Мойсея (Вих 21, 15-17).

У пастирському посланні Митрополита Андрея *до дітей* написаному в 1939р. Святий отець боїться, що може статися світова війна, звертається до всіх дітей світу з проханням про молитву (...) «бо молитви невинних дітей мають перед Богом більшу силу і більшу вагу, ніж молитви людей, які сплямили свою душу якимсь тяжким гріхом»⁹⁰.

Обов'язком дітей є любити своїх батьків

«Ви ж, діти, пам'ятайте, що Вам колись, по літах і Ваші діти відплатять любов'ю за любов, яку ви мали до своїх родичів. Але може відплатять і всі кривди, які ви своїм родичам заподіяли.»⁹¹

Людина має любити своїх батьків, бо вони дали їй природне життя, а Церква дає нам надприродне життя, тому маємо любити Церкву, яка представляє собою доброту, любов, владу Всевишнього Бога. Обов'язки перед Богом є вищими і святішими відносно людей.⁹² Саме з любові до Бога маємо любити батьків і Церкву. Батьки дали нам природне життя а Церква дає нам над природне життя, тому маємо любити Церкву, яка представляє собою «доброту, любов, владу Всевишнього Бога.» Обов'язки проти Бога є вищими і святішими відносно

⁸⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 36. «Див»*

⁸⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 440 «Пар»*

⁹⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 541 «Пар»*

⁹¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 67.*

⁹² Митрополит Андрей Шептицький. *Послух для Церкви // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 447. «Див»*

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

РОЗДІЛ 2

ФОРМАЦІЯ МОЛОДОГО ЮНАКА

Оскільки Великий Митрополит Андрей у своїх посланнях залишив мудрі поради до української молоді та дітей, які безпосередньо стосуються і хлопців, то ми провадитимемо наше дослідження саме в цьому контексті.

Треба й Вам тієї Божої мудрості, що вміє розрізнити щире золото від фальшивого... Нехай же провідним світлом Вашої праці буде передусім – випросити з неба той пре цінний Божий дар, яким є мудрість.¹

Читаємо в пастирському листі, написаному до української молоді Митрополитом в 1932 р., у Львові.

Про мету своєї праці Митрополит Андрей Шептицький пише, що тих, хто приймає Ісусову науку, він хоче об'єднати під «прапором Христа». «Митрополит нікому не нав'язує свого поучення, тому що не бажає щоб хто-небудь сліпо йшов за мною. Бо і наука Христа не знає сліпого проводу, ні сліпого послуху - вона є наукою любові і свободи».² Таким чином молодь має робити самостійно свій вибір, куди він буде рухатись далі, і які цілі ставитиме перед собою. Пріоритети можуть бути різними, як матеріальні, так і духовні цілі³, повчає пастир Церкви. При розставлянні пріоритетів, потрібно завжди пам'ятати, що «Занепад культури якогось народу та її творчої сили - це більша трагедія, в порівнянні з упадком держави, яка є тільки найважливішим засобом для розвитку культури».⁴

В 1938р. Шептицький пише послання «Християнська школа для української молоді», в якому звертається до старшої молоді і пише, що добре виховання дуже складна річ, і просить молитися про Божу благодать для впровадження «школи, у

¹ Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді* // *Католицький оглядач*. <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi>

² Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорожчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносиця. Львів 2015, 157. «Див»

³ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання // Пастирські послання (1939-1944). Т. III*. Львів 2010, 514.

⁴ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорожчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносиця. Львів 2015, 158. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

якій би кожна дитина нашого обряду, хоча б сирота, досі не знати, яка занедбана, дістала те родинне виховання і те знання, яке кожному чоловікові в житті конечно потрібне». Без ваших молитов важко буде отримати ту Божу благодать і досягти бажаної мети. В силі своїх молитов молодь хай не сумнівається бо: «молитва невинних і чистих дітей більше значить у Бога, ніж молитва нас, старших, що в житті мали нещастя Бога образити».⁵

До старшої молоді, яка починає розуміти власні потреби, Митрополит пише, що вони у своєму віці розуміють, якою нелегкою працею є добре виховання. Молодь вашого віку розуміє, що дуже легко можна впасти в гріх, з якого дуже нелегко буде потім вибратись, тому заохочує до подячної молитви Богові за те, що вберіг їх від гріха, а також просить молитися за менших братів і сестер та про Божу допомогу над добрим вихованням для вас усіх.

Шептицький просить старшу молодь не тільки молитовної допомоги, але просить передавати науку про те, наскільки є важливою молитви меншим дітям. Пояснюючи ці істини меншим, ви навчитеся працювати для інших, навчитеся їх виховувати, зможеш допомогти їм своїми настановами. Душа малої дитини як чистий лист, і від того, що на ньому буде спершу написано, залежать все подальше її життя. «Якщо ті перші вражіння будуть добрі, святі, чисті, ясні та світлі, то вони поведуть душу дорогами ясними, чистими і світлими(...)», тому потрібно старатися, щоб навчати дітей добра і застерігати перед злом, навчати їх основ молитви, і подавати гарний приклад.⁶

«Найбільше чоловікови потреба знати науку Ісуса Христа. Чому? Бо найважливіша річ – Богові служити і спасти свою душу».⁷

Дитина має з раннього віку навчитися виконувати свої обов'язки, та пошани до самої себе. Релігія і віра є причиною морального виховання, що виробляє

⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися // Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 341. «Див»

⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися // Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 341. «Див»

⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Вибране. Праці, статті, промови // Пастирські послання (1905-1944)*. Т. IV. Львів 2013, 259.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

Маємо прагнути, щоб виховані Церквою молоді люди ставали великими християнами, це відбувається через виховування різних ідеалів: бажання бути провідником громади, учителем, науковцем (...) Та головнішим за всі прагнення має бути бажання стати добрим християнином, молодь має розуміти, що від цього залежить успіх в досягненні інших ідеалів.⁸

Молодь Шептицький застерігає, що якою би благородною не була ваша мета, та якщо засоби для її досягнення будуть недобрими, то ви не зможете отримати Божого благословення. «Християнство, Дорогі, це любов, так як Євангеліє – це наука любові. А що Ваша любов до Батьківщини готова на всякі жертви, то це також прикмета глибока і дійсно християнська».⁹ Митрополит також докоряє молоді за їх запальну вдачу, але списує цей недолік на їх молодий вік, та пише: «"в своїй жертві ви інколи заходите дуже далеко. Ви не лише себе готові посвятити, але й готові посвятити чуже добро і загальнонаціональні цінності." Чуже добро і щастя це свята річ не тільки для християн, а й для всього людства. "Найкраща ціль не освячує лихих засобів"»¹⁰ - наголошує А. Шептицький.

Людська істота є дуже немічна і слабка, тому помилково вважати себе могутнім та великим. В цьому ж посланні Шептицький повчає не легковажити та не відкидати авторитет батьків чи дорослих, а також прислухатися до їх порад. Відкидання авторитету є дуже небезпечним, бо може призвести до того, що з часом буде відкинута наука Божа, а також Церква.¹¹ Молодь Шептицький напоумляє чинити всі справи згідно Божим Законам, бо лише так можна принести користь для свого народу. «Не дайте спровокувати себе до жодних беззаконних учинків. Адже це в інтересі наших ворогів: намовити наших людей до нерозважливих кроків, які можуть, а навіть неминуче стягнуть велику шкоду

⁸ Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького* // *Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)), 205 «Див»

⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися* // *Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 98.-99.

¹⁰ Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді* // *Католицький оглядач*. <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi>

¹¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010,

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

на наш народ».¹² Для досягнення хорошого результату в кожному працю потрібно вкладати всі свої сили та вміння¹³, повчає молодь Митрополит Андрей. Також він пише, що правдива наука не суперечить Христовому вченню, бо це вчення є правдою, а правда не може противитися правді.¹⁴

«Хто легко й самовільно покидає своє рідне духовне добро, своє середовище виховання й шукає іншого задля якоїсь вигоди, дочасної *користи*, дочасної мамони, не є сильним непохитним дубом, але слабенькою тростинкою, що гнеться, куди повіє вітер».¹⁵

Дорослий чоловік, який знає і розуміє науку віри, чим є Божа ласка, зможе дати собі раду навіть в самих складних ситуаціях. Тож найбільшою турботою має бути піклування про те, як дітей виховати на добрих християн.¹⁶

Якщо дитина з молодих літ звикне з побожності до частого причастя, навчиться остерігатися зла і дбатиме про свій стан душі, то в подальшому житті вона легше прохідиме всі спокуси і не зможе легко відступити від Христа.¹⁷

Вчитель церкви застерігає батьків про те, коли немає змоги дитині навчатися в католицькій вищій школі, щоб настановляли старших хлопців пильнувати перед злим впливом сумнівної науки, тим більше, якщо та наука йде від професора, і щось було сказане ніби ненароком. Така наука шкодить душі, знищує віру в Бога дану батьками, навчає байдужості до народності і обряду.¹⁸

Старші діти в школі, церкві, при парафії, чи в католицькому інституті матимуть змогу отримати катехизацію та заглиблюються в життя Церкви. Основні

¹² Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді* // *Католицький оглядач*. <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi>

¹³ *Вклад Андрея Шептицького в розвиток духовної спадщини українського народу* : збірник тез науково-практичної конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження громадського та релігійного діяча Андрея Шептицького 26 листопада 2014 рік м. Львів / упоряд. Сохань Г., Козак Т. Львів 2014, 18.

¹⁴ Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді* // *Католицький оглядач*. Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді* // *Католицький оглядач*. <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi>

¹⁵ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорожчий таточко* // *Дітям про митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносця. Львів 2015, 158. «Див»

¹⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Найбільший клопіт* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 723. «Див»

¹⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *О частім святім Причастю* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 680. «Див»

¹⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Яких потреба учителів?* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 746. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

традиції віри, їх вплив на релігійний, моральний розвиток дитини, а також сила, яку отримуватиме дитина з добре прийнятих нею таїнств, не дає можливості катехизі бути тільки наукою. Така наука дає дитині бути свідком живого Христа.¹⁹

Аналізуючи вчення Шептицького, робимо висновок, що людяність опирається на чуйність, жертвність та здатність прийти на допомогу ближньому. Шептицький пише, що християнин, покладаючись на Ісусове вчення, здатний більше віддавати, ніж брати. Власним прикладом Митрополит надихає молодь допомагати потребуючим з особистого заробітку.²⁰ Жертвність і допомога ближньому є одним із головних моральних принципів християнського життя.²¹ Якщо державна влада займається опікою вбогих і потребуючих, то головнішим від індивідуальної милостині стане податок, настановляє Митрополит.²² Важливим є факт того, що Митрополит Андрей Шептицький повчав молодь не тільки словами, а прикладом особистого життя. Шептицький завжди піклувався про потребуючих, вбачаючи в кожній людині самого Христа.²³

Найважливішим завданням для людини є боротьба з пристрастями і гріховністю. Наступним - завжди діяти і чинити в любові, укріплюватись і зростати в ній. Третє завдання є прагнення людської душі до єднання з Богом, «щоб ним тішитися і Ним користуватися».²⁴

Митрополит Андрей у своєму пастирському посланні *Про четверту Божу заповідь* стверджує, що християнська родина, яка виховала для народу чеснотливих людей, є благословенням цілого народу.²⁵

¹⁹ Патріаршої Катехитичної Комісії Іван Павло II *Sacresancti Tradendae Передавання катехизи виховувати у вірі сьогодні* Львів 2008, 39. «Див»

²⁰ *Андрей Шептицький : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський.* Львів 2016, 169.

²¹ Митрополит Андрей Шептицький. *До Української молоді // Пастирські послання (1918-1939).* Т. II. Львів 2009, 98.

²² Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944).* Т. III. Львів 2010, 217. «Див»

²³ Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького // Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)).

²⁴ Церква св. Анни. *Праведний митрополит Андрей Шептицький про родину як основу християнського життя* <http://anna-church.org/>

²⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944).* Т. III. Львів 2010, 441. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

Роль праці у формації юнака

Питання про людську працю були і будуть актуальними у всі часи. Митрополит Андрей Шептицький проживав у складні часи, коли комуністична влада використовувала робітників і селян як спосіб поширення і реалізації свої ідей; зловживання владою з боку підприємців, часті страйки й протести, які нерідко доходили до кровопролиття». ²⁶ Жодне питання, що стосувалося українського народу не обходили Шептицький стороною. Розглядаючи питання гідності та праці людини, Митрополит пише пастирські послання «Християнська робота», та «О Квестії соціальні». Про послання «О Квестії соціальні» можна сказати, що його наука, може бути адаптованою до нашої сучасності, але боротися з наслідками спричиненими ідеями комуністичної влади буде набагато складніше бо «боротьба з наслідками є безконечною і майже безрезультатною». Та спираючись на науку Митрополита Андрея, легше знаходитимемо правильні рішення в розв'язанні поставлених перед українським суспільством задач. ²⁷ В цьому посланні, написаному в 1902 р., мова йде про ставлення людини до праці. Праця є засобом забезпечення життя людини, а також забезпеченням життя її близьких. Отож працю, яка б вона не була, ні в якому разі неможна вважати принижуючою. Працюючи, людина накопичує певні статки, щоб забезпечити своє життя і життя своїх дітей. Праця є обов'язком установленим Богом, і покладається «на взаємному пошануванню свого добра й на справжній любові ближнього, опертій на спільних переконаннях віри»²⁸. Економність є відповідальністю перед майбутніми поколіннями і самим Богом за всі дари, якими він нас обдарував.²⁹ Якщо в праці немає сумління, то послух там тільки зовнішній, наголошує Шептицький. Християни мають виконувати свої

²⁶ Горгога М. *Позиція й ідеї Андрея Шептицького стосовно людської праці*. Львів 2014 <https://misionar.in.ua/>

²⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020, 8 «Див»

²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, XX.

²⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, XX.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

обов'язки заради Бога і цілком відповідно.³⁰ Чоловік має сумлінно працювати на благо свого народу і бути дійсним патріотом, на відміну від тих, хто говорить багато, а дуже мало робить³¹. Така думка Митрополита Андрея цілком слухна. Як говорить народне прислів'я: «губами говори, а руками роби!» є велика різниця між бажанням щось робити і втіленням цього бажання. Для досягнення успіху потрібно добре потрудитися.

У сорокарічний ювілей свого служіння Українській греко-католицькій церкві Митрополит Андрей 1939 р. виголошує промову, в якій наголошує, що для того, щоб від своєї праці отримати хороші результати, потрібно «вкласти ціле своє серце, цілого себе, і то в усіх званнях, бо інакше праця не дає добрих наслідків».³² Ми знаємо, що великий вчитель церкви Андрей Шептицький віддав справі служіння всього себе, свою душу і серце. Про працю він писав, що більш економна буде та людина, яка не вважає свою працю особистою власністю, а вважає напрацюванням для майбутнього покоління, або суспільства, той хто пам'ятає, що то все дари Божі, за які доведеться дати звіт.³³

Митрополит повчає, що всі непорозуміння, пов'язані з владою, мають вирішуватися мирним шляхом, з Божим благословенням, для загальної життєвої користі. Та коли немає розуму, не буде і Господнього благословення, тоді провідниками народу стають ті, хто неспроможній керувати, і приносять велику шкоду суспільству, бо дбають тільки про власну користь.³⁴ Якщо хочете змінити свою долю на кращу, потрібно про те молитися, головне, щоб не надіялись на неможливе, бо тоді втратите бажання до праці і не матимете того,

³⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Чому і як треба повинуватись владі // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. 1. Львів 2007, 140. «Див»

³¹ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорозжчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносця. Львів 2015, 157. «Див»

³² *Вклад Андрея Шептицького в розвиток духовної спадщини українського народу* : збірник тез науково-практичної конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження громадського та релігійного діяча Андрея Шептицького 26 листопада 2014 рік м. Львів / упоряд. Сохань Г., Козак Т. Львів 2014., 18.

³³ *Вклад Андрея Шептицького в розвиток духовної спадщини українського народу* : збірник тез науково-практичної конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження громадського та релігійного діяча Андрея Шептицького 26 листопада 2014 рік м. Львів / упоряд. Сохань Г., Козак Т. Львів 2014., 18.

³⁴ Медіа-хаб «Твоє місто». *Служба любові не знає лаврів». Андрей Шептицький про патріотизм, працю і обов'язок* <http://surl.li/nwvzz>

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

що можливе – застерігає Митрополит.³⁵ «Щоб бути Великим - треба бути людиною великої ідеї та великого характеру». Чоловік, який маючи грандіозні ідеї працює для їх втілення, терплячи і долаючи всі незгоди, зайнявши головне становище, стає великим керівником.³⁶ Як розуміємо для досягнення успіху потрібно добре потрудитися. Але без Божої допомоги навряд чи зможемо досягти успіху.

Відносини працедавця і робітника

У відносинах працедавця і робітника Шептицький пропонує на противагу соціалістичній програмі використовувати євангельські засади: працедавцям і заможнім людям митрополит нагадує про пошану до людської гідності, не використовувати людську працю понад її сили, та застерігає від гріха «що кличе до помсти до неба», мова йде про затримання зарплатні.³⁷ Чоловік, який працює, має «природне право» на гідну платню за свою працю, а також свободу розпоряджатися заробленими коштами. Таким чином працюючий отримує можливість примноження своїх матеріальних благ, а також це дає йому надію на кращу долю.³⁸

Платня має бути чесною, бо вона є нагородою за працю і основою для розвитку родини.³⁹ «Віддати кожному то, що єму належить, кожде єго право пошанувати – се підстава всякого ладу, до котрого веде наука Церкви»,⁴⁰ - говорить Митрополит. Неможливо дбати про одних громадян і зовсім не піклуватися про інших, обов'язок держави - піклуватися про добробут робітників, бо інакше буде порушено право людини на отримання належного їй. Звернімо увагу на успішність західної демократії, яка відкинула класову

³⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Поклик до покаяння // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 266. «Див»*

³⁶ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорожчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносця. Львів 2015, 158. «Див»*

³⁷ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальной» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100*

³⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства. Львів 2020, 24 «Див»*

³⁹ Сливоцький А. *Чому можуть навчитися підприємці у митрополита Андрея Шептицького // Forbes Ukraine. 2020 <http://surl.li/nwwwx>*

⁴⁰ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальной» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100*

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

боротьбу і знайшла способи порозуміння між робітничим класом і працедавцем. А, так звані, потомки «класових борців» не можуть вибратися з безпросвітних руїн.⁴¹

Чоловік має працювати

Вчитель Церкви ставить за приклад чоловіка, який постійно трудиться, він його характеризує як людину, в котрої скрізь панує порядок, він є гарним чоловіком своїй дружині, хорошим батьком для дітей, для сусідів є гарним прикладом і помічником, «в господарстві *єго* порядок, а з часом - достаток».⁴²

А. Шептицький пише, що чоловік є її головою в родині, та має про все і всіх дбати, утримувати у всьому лад, а головне він має трудитися і дбати про добробут сім'ї, думати про те, що залишить своїм дітям, та має пам'ятати, що вічне спасіння є важливішим від всього іншого.⁴³ «Яка користь людині, як світ цілий здобуде, а занепасть власну душу? Що може людина дати взамін за свою душу?» (Мт 16, 26) - читаємо застереження у Святому Письмі, про небезпеку втрати своєї душі.

Власність

Спільна власність і інтереси об'єднують людей в одне ціле, їх загальне благо і є основою любові. Усвідомлення спільного добра, яке об'єднує людей, дає усвідомлення, «що загальне добро - то її власне добро, а ближні її - то наче вона сама!» Так приходить усвідомлення, що любов'ю, якою вона любить себе саму, має любити всіх людей.⁴⁴

«Без праці і *ощадности* нема маєтку», - читаємо повчання видатного вчителя Церкви Митрополита Андрея.⁴⁵ Куплена чоловіком ділянка землі також

⁴¹ Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальной» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialnij_n75100

⁴² Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 14. «Пор.»

⁴³ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 760. «Див»

⁴⁴ Медіа-хаб «Твоє місто». *Служба любові не знає лаврів». Андрей Шептицький про патріотизм, працю і обов'язок* <http://surl.li/nwvzz>

⁴⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 523 «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

є його заробітком, але в трохи іншій формі. Це його зароблена власність і людина має право свobodно розпоряджатися своїм майном. У цьому полягає закон права власності. Шептицький критикує програму рівності соціалістів і наголошує на тому, що, позбавивши робітника права на власність, завдаємо йому шкоди: «з одного боку, позбавить його власної енергії до праці, а з другого – відбере всяку нагоду за труд».⁴⁶

Економічна нерівність

Про ідею соціалістів, ліквідувати право власності і втілити програму майнової рівності, Шептицький пише, що ця ідея, є провальною через не врахування корисливості людської природи. А ще, там де чоловіка обмежуватимуть до мінімального засобу для виживання, він позбавляється зацікавлення до праці, до активності і зростання. Ця програма незмінно призведе до негативних наслідків.⁴⁷ Накопичені світові кошти в руках диктаторів фінансового світу зростають і таким чином, починається всіма неможливими способами терор людства. Поступово до їхніх рук переходять всі міжнародні відносини, а саме від них залежить, буде війна чи мир, процвітання чи занепад у державі.⁴⁸ Захищаючи права убогих, Шептицький не забуває нагадати їм про їх особисті обов'язки і про те, що багаті також мають свої права: *«В ім'я Христової любови пригадуємо багатшим їх обов'язки, в ім'я тої любови боронимо прав убогих. З тої любови не закриваємо перед убогими їх обов'язків і шануємо права багатших»*. Митрополит Шептицький, виходячи з ідей соціалістичної рівності, говорить про те, що з часом «слабші одиниці стануть конечно здобичею сильніших». Піклування про убогих і оборона немічних, рівність і братерська любов є євангельським законом любові і справедливості відносно ближнього.⁴⁹ Коли допомагаєш вбогому, то

⁴⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020,.

⁴⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020, 24. «Див»

⁴⁸ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній»* // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁴⁹ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній»* // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

маєш пам'ятати, що його потреба не тільки в грошах, але пораді, а інколи і якійсь дії. Потрібно допомогти так, щоб людина змогла міцно стати на свої ноги. «Давайте убогому можливість заробітку – наuczіть його, покажіть йому, як би він сам міг свою долю поправити», - читаємо в пастирському посланні «Перше слово пастиря».⁵⁰

На думку Шептицького, для розв'язання соціальних питань потрібна справедливість, яка спиратиметься на Божі закони, а також етичні і релігійні принципи. Для того щоб об'єднатися з будь-яким класом суспільства потрібно ввійти в їх партію. При суперечці між багатими і бідними маємо стати на сторону бідних, щоб покращити їх життя християнською акцією.⁵¹

Андрей Шептицький про багатство та бідність писав: «Багатших треба схилити до любові та милосердя супроти убогих а щодо убогіших, а убогіших слід остерігати перед пожаданням чужого добра».⁵² Цитата з пастирського послання «Наша програма», написаного в 1899 р. Христова наука вчить мати витривалість в тих аспектах, де змінити нічого не можна і закликає до наполегливої праці та рішучості в життєвій боротьбі. Ісусова наука, що втілена в життя, приносить мир і щастя, якщо відступити від основ цієї науки, то матимемо заплутані відносини, зростає ненависть і з'являються війни – повчає нас Митрополит Андрей.⁵³

Служіння ближньому з любові

Про любов до ближнього Митрополит роздумує, що добре було б, якби людина любила іншу людину безкорисливо, та коли чоловіка примушують працювати задля «загального добра» - це вже ніщо інше, як тяжка неволя. Саме «загальне

⁵⁰ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 17. «Пор.»

⁵¹ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній»* // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁵² Митрополит Андрей Шептицький. *Наша Програма* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 18. «Див»

⁵³ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020, 10. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

добро», яке за ідеєю мало б належити суспільству, «на практиці ж – це добро для кількох агітаторів та проповідників».⁵⁴

Служіння ближньому має відбуватися з любові, чоловік не має служити заради слави. Якщо жертовність не є цілковитою, то вона не замінить довголітньої кропіткої праці. Праця має бути постійна, а не однохвилинна. У хвилини швидкоплинного ентузіазму, інколи набагато простіше пролити власну кров, чим наполегливо багаторічно працювати, долаючи на шляху труднощі, ворожу ненависть, недостачу довіри серед своїх, і відсутність допомоги від ближніх. В таких умовах непросто виконувати поставлені задачі, не очікуючи слави чи нагороди від перемоги.⁵⁵ Це і буде служінням ближньому з любові.

Також Шептицький застерігає від принципу заперечення ненависті, бо те заперечення неодмінно призведе до насильства в майбутньому. То були часи, коли українці переживали етапи ненависті, як класової, так і національної. Слова Митрополита несли небезпеку для тодішньої влади⁵⁶, бо як стверджував патріарх Любомир Гузар, «влада боїться свободи в серцях набагато більше, ніж голодного бунту. Бо голодного можна купити, а вільного тільки вбити».⁵⁷ Маємо пам'ятати те жахіття, яке чинила російська імперія в 1932-1933 р.р., для упокорення українського народу було обрано спосіб убивства голодом. У зверненні глави УГКЦ Святослава Шевчука на Архиєрейському Синоді, присвяченому дев'яностій річниці голодомору в Україні, були такі слова: «Голод здатний спотворити людську природу. Той, хто використовує його як зброю, намагається якнайглибше вразити людську свідомість і підпорядкувати її своєму впливові».⁵⁸

⁵⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020, 24. «Див»

⁵⁵ Медіа-хаб «Твоє місто». *Служба любові не знає лаврів*. Андрей Шептицький про патріотизм, працю і обов'язок <http://surl.li/nwvzz>

⁵⁶ Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній» // Релігійно-інформаційна служба України* https://rlsu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁵⁷ УГКЦ. *Звернення Архиєрейського Синоду УГКЦ в Україні до дев'яностої річниці Голодомору-геноциду*. 2023 <http://surl.li/nwuwj>

⁵⁸ УГКЦ. *Звернення Архиєрейського Синоду УГКЦ в Україні до дев'яностої річниці Голодомору-геноциду*. 2023 <http://surl.li/nwuwj>

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

Про християнську любов читаємо в посланнях Шептицького, що навіть тоді, коли християнин обороняється від кривди ворогів, вона ніколи не перестає бути любов'ю, і в ній немає бути місця для ненависті.⁵⁹ Дуже нелегка задача, особливо в умовах сучасної агресії Росії в Україні.

Митрополит пише, що для тогочасних борців за визволення народу незрозумілими були закони християнської любові: «Адже перед народом був такий очевидний ворог, такий досяжний – чи то гордовитий поляк, чи то нещадний експлуататор».⁶⁰ Наука Шептицького була відкинута, а після пройдених етапів болю і неправди, нарешті зрозуміли, що відкинута наука є «каменем наріжним».⁶¹

Гріх лінивства

Чоловік має стерегтися лінивства, бо це є тратою вашої власності, пише Митрополит. «Бо час до праці є також даром Божим і даром цінним» працею заробляємо собі майно, а лінивством тільки собі шкодимо.⁶² Гріх лінивства призводить до марнотратства свого добра.⁶³ Шептицький застерігає чоловіків про небезпеку «гріха лінивства» і пише, що коли чоловік буде лінивим, то стане для родини і всієї громади тягарем, такий «не лишень маєток змарнує, але через лінивство стане з часом неспосібним до праці, бо за лінивством ввійде в его душу всяка гниль і всяка нечистота моральна»⁶⁴.

⁵⁹ Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁶⁰ Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁶¹ Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній» // Релігійно-інформаційна служба України https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100

⁶² Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 14. «Пор.»

⁶³ Митрополит Андрей Шептицький. *Без праці і оцадности нема маєтку* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 7. «Див»

⁶⁴ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 14. «Пор.»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

2.1. Виховання патріотизму у молодих юнаків

Молитва Андрея Шептицького за українську молодь:

Всемогутній Боже і Царю всесвіту, Спасителю наш, Ісусе Христе, що всім серцем любиш увесь людський рід і своїм безмежним промислом опікуєшся кожним народом зосібна! (...) Заопікуйся його молоддю, щоб не тратила ласки святого хрещення, щоб одержувала в родині й школі основне християнське виховання і виходила на пожиточних синів свого народу. (...) Амінь.⁶⁵

Шептицький розповідає про особисте виконання патріотичних обов'язків, він пише: «(...) приставав я з моїми вірними у справедливих національних прагненнях, роблячи себе всім для всіх, щоб їх спасти; обороняв я їх також перед несправедливостями».⁶⁶

Досліджуючи історичний досвід українців на початку ХХ століття можна сказати, що в усіх сферах життя будь-то економічна, політична чи культурна сфера діяльності для ефективного подолання негативних наслідків кризи, потрібна була освіта і національне виховання молоді. Саме молодь буде змушена справлятися з кризовими реаліями того часу. Зауважимо, що на відміну від інших державних народів, на території України в ХХ столітті виховання дітей та молоді була приватно-громадським. Церква ніколи не була осторонь суспільно-політичного життя і взяла на себе зобов'язання у справі виховання здорового покоління українців, яке базувалося на прикладі християнського життя, любові та патріотизму.⁶⁷

Історичні події, які відбуваються в сучасній Україні - Революція Гідності, боротьба за територіальну цілісність та незалежність України, роблять актуальними повчання та ідеї Митрополита Андрея. Сьогодні як ніколи гостро стоїть питання національно-патріотичного виховання. Піднялися на поверхню проблеми з недостатнім рівнем національної свідомості у різних поколінь

⁶⁵ Трачук Т. *Молитви Андрея Шептицького за український народ // Дивен Світ*. 2022 <https://dyvensvit.org/top/1026609/>

⁶⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *«Для всіх я став усім» // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, ХХІV. «Див

⁶⁷ Наукові записки Серія «Психологія і педагогіка Випуск 21 Тематичний випуск «Духовно-моральне виховання молодого покоління. вітчизняний і зарубіжний досвід» Острог 2012, 13 «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

українців, до яких призвело викривлене трактування деяких історичних фактів, відсутність державно-національної ідеї розвитку українського народу як єдиної нації.

Митрополит Андрей жив у подібному з нами часі – часі воєнних дій, коло Україна не була єдиною. Шептицький плекав ідею об'єднання Заходу і Сходу, та приділяв велику увагу питанню виховання молоді та дітей, у тому числі і національно-патріотичному вихованню. Він постійно опікувався сиротами, особливо тими, що втратили батьків у Першій світовій війні. У 1917р. митрополит повертається з російського ув'язнення. З нагоди повернення пастиря, галичани зібрали так звану «пожертву любові», яку в подальшому матиме назву фонд Андрея Шептицького. Митрополит збільшив цей фонд у п'ять разів із власних коштів і збудував притулок у Львові. Шептицький організував притулки, дитячі садки, утримував і розвивав товариство «Рідна школа», яким опікувалися сестри василіянки. У цих закладах плекали любов до батьківщини і українського народу, виховували дітей на морально-патріотичних засадах. Шептицький прагнув прогресу свого народу, для цього організував фахові освітні заклади – ремісничі, технічні, сільськогосподарські установи для молоді. Дбав про релігійно-патріотичне виховання в дитячих літніх таборах, а також піклувався про духовне зростання молодого покоління, забезпечуючи християнською літературою.⁶⁸

Митрополит Андрей пише пастирське послання до Української молоді у 1932 р. у Львові. Зазначимо, що на західній території України - це часи українсько-польського протистояння проти пацифікації українців,⁶⁹ а на території північно східної та центральної частині України 1932–1933р. - це період голодомору, вчинений більшовицькою владою.⁷⁰ Шептицький хвалить молодь за

⁶⁸ Кекош О. *Освітні проекти митрополита Андрея Шептицького і виховання молоді.* // *Актуальні питання гуманітарних наук.* - 2014. - Вип. 10. - С. 235-241 <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>

⁶⁹ *Східноєвропейський історичний вісник* / ред. Ільницький В. Дрогобич 2018 <http://surl.li/nwvjf> 286-287. «Див»
⁷⁰ «Я хотів би стати всім для усіх, щоб всіх спасти...»: вибір Андрея Шептицького // *Разом на одній землі.*

Історія України Багатокультурна / ред. П. Кендзьор. Львів 2012
https://old.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/razom_na_odniy_zemli/5.4.pdf 273 «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

щирю любов до Батьківщини і України. Те, що вони готові на жертви заради Батьківщини, свідчить про їх глибоку християнську віру, пише Митрополит. Християнство - це любов, а там, де любов, не має бути ненависті. Свої права потрібно обороняти, але без ненависті до інших людей,⁷¹ повчає пастир Церкви.

Митрополит Андрей завжди був поряд зі своїм народом і допомагав у їх бідах і потребах. Зауважимо, що одним із перших його політично-патріотичних актів, після посідання митрополичого престолу в 1901р., була підтримка студентів Львівської Духовної семінарії, які вимагали закрити їхній навчальний заклад. Семінаристи виборювали право навчатися рідною мовою, а не польською, яку їм нав'язували.⁷² Шептицький своїми вчинками подавав гарний приклад молоді і людству виконанням Божого Закону, власним християнським життям, патріотизмом, любов'ю до Батьківщини і народу. Він став духовним провідником і лідером, якого сучасність прозвала Українським Мойсеєм. Андрей Шептицький є гарним прикладом для наслідування. Залишені Учителем Церкви послання, є цінними як для звичайних громадян, діячів церкви, а також державних лідерів, які мають бажання жити згідно правил християнської моралі.⁷³

Завдання церкви щодо патріотичного виховання

В кінці XIX ст. церква переживала кризу, подолати яку судилося митрополиту Андрею. Задачі, які стояли перед Шептицьким: «вивести церкву на рівень нових завдань, зробити її фактом вже не тільки національного відродження, а й національного державотворення витворити з неї цілком національне, українське релігійне об'єднання».⁷⁴ Шептицький хотів впливати на розвиток життя українського народу за допомогою ідеї християнського патріотизму. Він мав на меті офіційно затвердити Церквою збірник моральних і етичних засад – мова йде

⁷¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 98. «Див»*

⁷² *Андрей Шептицький : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів 2016, 203. «Див»*

⁷³ *Митрополит Андрій Шептицький: освіта–культура–нація : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015.. 21. «Див»*

⁷⁴ *Митрополит Андрій Шептицький: освіта–культура–нація : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015., 273. «Див»*

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

про цінності: любові до ближнього, традицій, мову, свободу і добро громади, солідарність, що мали бути над політикою і народом.⁷⁵ Виходячи з поставлених цілей і задач Шептицький настановляє духовенство: «Будьте патріотами цілим серцем але не забувайте, що добрим патріотом є лиш той священик, що сповняє всі свої обов'язки».⁷⁶ Зважаючи на тогочасні події, для правильного формування патріотизму у молодого покоління, Митрополит Андрей Шептицький повчає, що при вихованні молоді маємо правильно розставляти пріоритети, а саме: не можна ставити патріотичні обов'язки вище за релігійні, перш за все в молоді має виховуватися любов до Вселенської Церкви, а потім до Батьківщини.⁷⁷

Що ж до національної єдності, Митрополит Андрей звертає увагу на проблему різношерстості нашого українського народу стосовно релігійного життя. Саме Церква є виховною силою, що виховує майбутніх патріотів і мудрих громадян, та навчає християнських чеснот. В часи тоталітаризму українська нація зазнала втрат, що вплинуло на ментальність народу та релігійність.⁷⁸ Тому Митрополит приділяє багато уваги єдності української та Вселенської Церкви для побудови «Хати-Батьківщини». Поняття церква і національна єдність для Шептицького були синонімічними. «(...) В церковній єдності будемо мати не тільки силу, але й приклад, як повинна виглядати національна єдність».⁷⁹

Про заповідь любити ворогів в декреті «Про виховання молоді», написаному Шептицьким, роз'яснюється, що ця заповідь не суперечить любові до Батьківщини, і акцентує увагу на тому, що можна ненавидіти вчинки і кривди, які чинять вороги нашому народові, також потрібно оборонятися від тих кривд. Також Шептицький пише, що християнин може засуджувати злі вчинки ворога, але люде має любити завжди.⁸⁰ «Християнин має любити всіх людей, але перш за

⁷⁵ Андрей Шептицький : *наук. праці* / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів 2016, 119. «Див»

⁷⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 283.

⁷⁷ Андрей Шептицький : *наук. праці* / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. Львів 2016, 75. «Див»

⁷⁸ Збірник наукових праць «РІДНА ХАТА» *Як метафора й ідеал держави у візії митрополита Андрея Шептицького*. Вісник ЛДУ БЖД №11, 2015, 45. «Див»

⁷⁹ Збірник наукових праць «РІДНА ХАТА» *Як метафора й ідеал держави у візії митрополита Андрея Шептицького*. Вісник ЛДУ БЖД №11, 2015, 45.

⁸⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *ПРАВИЛА до декрету* // *Про виховання молоді* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 539.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

все має любити свою родину» і батьківщину. Кожен християнин може і має бути патріотом не тільки на словах. Патріот має, еднаючись з однодумцями, вірити в успішний розвиток своєї держави, але ненависть, немає нічого спільного з вірою⁸¹, повчає молодь Митрополит Андрей. «Любіть всі своє, свого тримайтеся і про своє дбайте, але стережіться *ненависти*, бо ненависть се *чувство* нехристиянське»⁸², - читаємо в пастирському посланні «Християнська родина».

Вчитель Церкви А. Шептицький пише, що Бог не є батьком того чоловіка, в якого свята Церква не є матір'ю. Кожен має бути вірною дитиною католицької Церкви і коритися її духовенству, єпископам і Папі Римському.⁸³ Вплив світської влади закінчується там, де починається внутрішня совість людини, впливати на совість, то право Церкви, бо то вже Закон Божий.⁸⁴

Завдання сім'ї

Батьки мають плекати український дух в родині. "Боже(...) Дай нам таких дітей, що були б потіхою та славою батьків та окрасою свого народу".⁸⁵ Молитва Шептицького за добре виховання дітей.

Батьки повинні закладати своїм дітям повагу до влади і закону. Митрополит повчає, як і чому потрібно підкорюватися владі, чи то батьківській, чи господарів, духовній, чи світській владі потрібно коритися, зважаючи на Бога, а не на людей. У Святому Письмі сказано: «Слухайтеся ваших наставників і коріться, бо вони пильнують ваші душі, за які мають звіт дати; щоб вони це робили з радістю, а не зідхаючи, - бо це для вас некорисно». (Євр 13:17) Не можуть всі люди наказувати, або бути рівними. Одні наказують - інші слухають. Закон є основою всякого ладу і стає неможливим, якщо народ його не признаватиме. Апостол Павло казав: «Кожна людина нехай кориться владі

⁸¹ Митрополит Андрей Шептицький. *О патріотизмі // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 16. «Див»*

⁸² Митрополит Андрей Шептицький. *О патріотизмі // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 16.*

⁸³ Митрополит Андрей Шептицький. *Повинуйтеся своїй духовній владі! // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 141. «Див»*

⁸⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Совість потрібна // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 534. «Див»*

⁸⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького. Львів 2022, 46.*

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом». (Рим 13:1)

Завдання держави

Про національну єдність А. Шептицький писав, що не потрібно мати інших ворогів, достатньо буде того, що Українці між собою ворогували і ненавидять один одного. Чим довше українці в національних справах будуть зважати на власне добро, тим довше загальні справи неможливо буде вирішити, бо вони залежить від свідомості і совісті людей.⁸⁶ Той, хто працює для добра народу, досконало виконуючи свої обов'язки, є кращим патріотом, ніж той, який багато говорить, а мало робить.⁸⁷

Народ рухається вперед невпинними жертвами пролитої крові і життів багатьох поколінь. Інколи легше пролити кров, ніж тяжка багаторічна праця виконання своїх обов'язків серед ненависті ворогів, злоби людей, браком довіри серед своїх, та не маючи можливості отримати допомогу від найближчих. Працюючи в таких умовах, слід повністю виконувати свої зобов'язання, не чекаючи переможної слави, чи нагороди за свої заслуги.⁸⁸

Далі читаємо застереження, написане для тогочасної молоді, про вступ у «зле товариство» соціалістів, яке може легко нашкодити навіть досвідченій, розумній людині з благородними помислами. В їх спільноті є багато таких, що щиро вірять тому, що метою їх спільноти є допомога покривдженім і нужденним, та молодь має знати, що завданням їх провідників є відкинути як можна більше людей від віри і Церкви, і їм це дуже часто вдається, вони навіть можуть довести християн до того, що ті ненавидять все, що стосується християнської віри. Маєте пам'ятати, що основна мета соціалістів, мати більше впливу над людьми, та щоб усі сліпо йшли за їхніми ідеями та підкорювалися

⁸⁶Медіа-хаб «Твоє місто». *Служба любові не знає лаврів*. Андрей Шептицький про патріотизм, працю і обов'язок <http://surl.li/nwvzz>

⁸⁷Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького* // Вісник післядипломної освіти 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)), 202 «Див»

⁸⁸Митрополит Андрій Шептицький: *освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015.. 22. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

їхній владі. Не можна бути соціалістом і християнином одночасно – соціалізм є ворогом для християнства, попереджає Митрополит.⁸⁹

Шептицький пише, що мова є одним із критеріїв самоідентичності нації. У посланні «Наша державність» він розважає: «Що ж робить якесь число людей одним народом? Передовсім мова. Усі, що по-українськи говорять або, що уважають українську мову за рідну, будуть становити український нарід».⁹⁰ Митрополит не є бездіяльним, з метою денаціоналізації і негативного впливу вулиці, організовує сиротинці, дошкільні і шкільні заклади, де дітей виховують, прививаючи любов до батьківщини і всього українського.⁹¹ Він також засновує Духовну Семінарію, Богословське Наукове Товариство, Університет, просвітницько-видавничі товариства, дбає про дозвілля молоді, організовуючи молодіжні організації з релігійно-патріотичним вихованням.⁹² Про Митрополита Андрея Шептицького ми з впевненістю можемо сказати, що він є хорошим прикладом для сучасного народу. Особистим прикладом він показав, як потрібно любити Батьківщину, навчав як в молодому поколінні виховувати любов до України. Ми маємо дороговказ, а чи користуватимемось ним, буде залежати тільки від нас.

2.3 Напоучення молоді

«Боже(...) Дай нам таких дітей, що були б потіхою та славою батьків та окрасою свого народу».⁹³ Молитва Шептицького за добре виховання дітей.

Юнацький вік Шептицький характеризував фразою Архімеда: «Дайте мені точку опори – і я переверну весь світ!» Для того, щоб змінювати навколишній світ, потрібно вибрати правильну опору. Тут Митрополит для повчання молоді

⁸⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Соціалісти // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 749. «Див»

⁹⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Наша державність // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 143.

⁹¹ Кекош О. М. *Виховання молоді крізь призму педагогічних поглядів Митрополита Андрея Шептицького // Педагогічні науки* 112 (2013) 53-59, 56. «Див»

⁹² Кекош О. М. *Виховання молоді крізь призму педагогічних поглядів Митрополита Андрея Шептицького // Педагогічні науки* 112 (2013) 53-59, «Див»

⁹³ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького*. Львів 2022, 46.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

промовляє словами зі Святого письма, де описується сон Навуходоносора, в якому він бачив камінь, який відколовся від скали і знищив поганських божків. Камінь став горою, яка заповнила усю землю. (Дан 2, 35) Взявши за основу міцний фундамент християнської науки, стане можливо побудувати міцну українську державу. Не потрібно покладати надію на власні сили, проголошуючи, що з нами Бог, бо все те є гординя.⁹⁴ Кожна християнська наука повинна розпочинатися молитвою, і в тій молитві варто просити про Божу Мудрість, повчає дітей А. Шептицький. Божа Мудрість є найбільшою ознакою людського ума, і та мудрість, дана дитині, може зробити її вище людини, яка береться її навчати, але немає Божої Мудрості в собі. Ясність ума полягає не в тому, щоб мати інтелектуальні знання, а в тому, щоб робити як можна менше помилок, і оминати все лишнє.⁹⁵ Щоб отримати дар Божої Мудрості, потрібно постійно про те молитися, повчає молодь Митрополит і дає їм такі слова молитви: «Боже Предвічний, зішли на мене з високого неба Твою св. Мудрість, просвіти нею мій ум, нехай Божа Мудрість поведе мене дорогами правди, нехай стереже мене від ложі і обману!»⁹⁶

Видатний вчитель церкви Митрополит Андрей Шептицький постійно турбувався про майбутні покоління, залишив багато звернень до молоді, повчаючи їх йти шляхом Божого закону. Це є дороговказом в житті кожного християнина. Якщо вибрати невірний механізм для побудови майбутнього життя, то не буде впевненості за наше майбутнє, писав Митрополит. Маємо крокувати шляхами християнської віри, плекати чесноти, молитися, та шанувати Божі закони. Таким чином, молодь зможе рухатись вперед, служачи Христу і ближнім, рівняючись на великого Митрополита Андрея.⁹⁷ До молоді Андрей Шептицький

⁹⁴ Самбірсько-Дрогобицька єпархія. УКГЦ. *Як митрополит Андрей молодь поучав* / о. Т. Рисей. 1 (2014) <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2810-yak-mytropolyt-andrej-molod-pouchav.html>

⁹⁵ Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрея Шептицького для молоді // Католицький оглядач.* <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi>

⁹⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького.* Львів 2022.

⁹⁷ *Митрополит Андрій Шептицький: освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015, 28.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

звертається: Якщо ви постійно «горнетесь» до освітніх закладів і використовуєте безкоштовні навчання, то це правильне рішення піклуватися про своє навчання. «Бо після християнської *праведности* та Божої благодаті знання є найбільшою силою, якою людина може розпоряджатися». В науці має бути одне правило, попереджає Шептицький, знання мають бути правдивими – без брехні і неправди.⁹⁸

Маємо прагнути, щоб виховані Церквою молоді люди ставала великими християнами, це відбувається через виховування різних ідеалів: бажання бути провідником громади, учителем, науковцем (...) Та головнішим за всі прагнення, має бути бажання стати добрим християнином, молодь має вчити молитися і навчати про святість душі.⁹⁹ Знання правдиві наповнюють людину силою, на противагу фальшивим, що калічать людині все життя. Кожна людська пристрасть схиляє людину до зла. Митрополит повчає молодь, щоб вміли відрізнити «щире золото від фальшивого», потрібно просити про Божу мудрість, щоб дарував вам здатності відвертатися від всякого лиха.¹⁰⁰

Про користь частого причастя Митрополит Андрей повчав молодь: «Євхаристія - це *обильне* джерело всяких Божих *ласк*, – черпайте з нього для себе, родителів, рідні, свого села і Батьківщини. У святій Євхаристії приходить сам Ісус Христос до Вас, хоче у Вас гостити». Він просвітлюватиме вашу душу, очищуватиме від пристрастей і гріховності та наповнятиме її «Божими дарами». Той день, коли во причащаєтесь, є великим і святим.¹⁰¹

Не допускайтесь святотатського причастя, бо – це є повторенням гріха Юди Іскаріота, який мав зрадливе серце і своїм поцілунком видав Ісуса ворогам. Коли грішник приступає до Святих Тайн, то ніби цілує самого Ісуса

⁹⁸ Львівська Архiepархія УГКЦ, Андрей Шептицький «До Української Молоді» <https://sheptytsky.com.ua/do-ukrayinskoyi-molodi/>

⁹⁹ Самбірсько-Дрогобицька єпархія. УГКЦ, Як митрополит Андрей молодь поучав / о. Т. Рисей. 1 (2014) <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2810-yak-mytropolyt-andrej-molod-pouchav.html>

¹⁰⁰ Львівська Архiepархія УГКЦ, Андрей Шептицький «До Української Молоді» <https://sheptytsky.com.ua/do-ukrayinskoyi-molodi/>

¹⁰¹ Митрополит Андрей Шептицький. До Української Молоді // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 15.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

Христа, але маючи в душі зневагу, він ніби «віддає Його пекельним силам, до яких належить душа, позбавлена Божої благодаті» від такого гріховного причастя нехай оберігає вас Господь, бо воно приводить душу до гріхів, яких чоловік навіть не здогадується, так душа потрапляє в гріховну прірву.¹⁰²

Причащатися потрібно, маючи чисту совість, щоб від останньої сповіді не було ніякого тяжкого гріха. Вчитель Церкви нагадує молоді слова, які каже священник перед тим, як християнин має приступити до Євхаристії: «Зі страхом Божим і любов'ю», тобто з любов'ю і покаянням. Тяжким гріхом є приступати до «святого Причастя в Божій неласці, з тяжким гріхом на совісті».¹⁰³ Той, хто приступає до причастя свідомо, може причащатися без сповіді від тижня до місяця часу. Причащатися маєте не для людського ока, чи за звичкою, а для отримання Божих ласк,¹⁰⁴ пам'ятайте, що саме Євхаристія є джерелом Божих ласк.¹⁰⁵

Шептицький повчає, що моральне виховання - це обов'язок не лише священника чи катехита, а кожного того, хто причасний до виховання молоді. Дитина має з самого дитинства навчитися виконувати свої обов'язки, та шани до самої себе. Релігія і віра є причиною морального виховання, що виробляє переконання *правости* і сумлінної праці.¹⁰⁶

Всім вихователям молоді Шептицький дає раду: «Учіть дітей добрими християнами. Пам'ятайте, що як у житті мораль - так знов у кожній науці віра має бути провідним світлом людини».¹⁰⁷ Освічена людина буде мати мудрість і навіть якщо вона буде дуже убогою, і змушена просити милостиню, своєю

¹⁰² Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 15.*

¹⁰³ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 15.*

¹⁰⁴ Львівська Архiepархія УГКЦ. Андрей Шептицький «До Української Молоді» <https://sheptytsky.com.ua/do-ukrayinskoj-molodi/>

¹⁰⁵ Катедральний храм Жировицької Божої Матері і святих мучеників Сергія і Вакха в Римі. Митрополит Андрей Шептицький до молоді <https://ukr-parafia-roma.it/uk/statti-2/643-mytropolyt-andrei-sheptytskyi-do-molodi.html>

¹⁰⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Які повинні бути учителі і як мають вчити // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 13.*

¹⁰⁷ Митрополит Андрей Шептицький: *освіта—культура—нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015. 41.

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

мудрістю буде мати прихильників у світі. Та коли Божа дитина через огидний гріх втратить свою честь і достоїнство, для неї вже ніхто не зможе зберегти того, що властиве дитині Божій. Апостол Павло порівнює таку людину з нерозумним ослом. Митрополит Андрей акцентує увагу на тому, що це порівняння саме святого Апостола Павла, а не його власне. Над грішником треба скоріше плакати, а не сміятися, розважає Митрополит Андрей.¹⁰⁸

Особливим закликом Митрополита Андрея до молоді була настанова про здобуття освіти. Над здобуванням знань потрібно посилено працювати, знання потрібно цінувати. Нація, яка матиме власних вчених, матиме визнання, честь і пошану серед інших народів. Навчання для жителів сіл є дуже необхідним. Через власну неосвіченість, мешканці сіл легко потрапляють під обман аферистів.¹⁰⁹ «Для Шептицького пізнання - активний процес діяльності свідомості для виробництва знання. Знати - це не просто отримати певну інформацію про об'єкт, що вивчається, а й розуміти її смисл».¹¹⁰

Важливим завданням у вихованні молодого християнина є плекання розуму, беручи за основу особисті ідеали і чесноти а також віру, зформованих завдяки власному розуму. Шептицький щодо формування розуму людини повчає:

У розумі людини пануватиме віра і вона керуватиметься чеснотою мудрості, що наставляє розум розважно шукати правду; у волі – любов, що керуватиметься чеснотою справедливості, що наставляє волю бажати знайдену розумом правду; у почуттях – надію, які керуватимуться чеснотами мужності і здержливості, які керують почуттями у небажаній ситуації і стримують нахили злих почуттів; у твердженням стану, за якого розум, віра і совість управлятимуть всіма порухами волі. Християнське виховання базується на житті людини: у вірі, яка все прощає і зносить; у надії, яка ніколи не розчарує, та у любові, яка взамін нічого не вимагає.¹¹¹

¹⁰⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися // Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 502. «Див»

¹⁰⁹ Митрополит Андрій Шептицький: *освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015., 41.

¹¹⁰ Басараб В. І., Вегеш М. М. *Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького*. Ужгород 2003, 40.

¹¹¹ Єщенко М. *Вітчизняні та європейські практики розвитку громадянських компетентностей керівників закладів освіти // Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 77-90 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41))

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

Виконуючи Євангельські заповіді, потрібно старатися здобути чесноти: віри, надії, любові.¹¹²

Про послух владі Митрополит Андрей повчає, що християнин має добровільно підпорядковуватися владі, бо кожна влада «установлена Богом»

Інколи нелегко виконувати ті обов'язки: «Прикро платити податки, прикро служити у війську, але і ці обов'язки виповняйте! Виповняйте їх з огляду на Бога!», таким чином їх легше буде виконувати, родить пастир.¹¹³

Головним і найважливішим у вихованні молоді А. Шептицький вважає: « а) збереження невинності у молоді; б) плекання покори; в) плекання мужества; г) плекання молитви».¹¹⁴

Молоді Шептицький радить зважати на те, щоб зберегти невинність і чистоту серця. Від того залежить ваше майбутнє життя, щастя, а можливо і вічне спасіння.¹¹⁵ «Таїнство супружества дає супругам право діставати з неба усі ті ласки, котрі помагатимуть їм у християнському спільному житті».¹¹⁶

Молодим чоловікам Митрополит наказує при можливості, оберігати дівочу невинність і застерігає від нещастя самому впасти в гріх блуду. Той гріх величезний - *се гірше, чим убити*, прірва, з якої неможливо врятуватись. Хто зможе стриматись від гріха блуду, отримає в подальшому *хату родинного щастя* – Бог благословлятиме вашу родину незчисленими потомками та головне, що ваше родинне життя не буде забруднене гріхом.¹¹⁷ «Нема на світі більшої краси, як краса чистого невинного серця, і нема на світі більшої *радості*, як радості чистої *любови*. (...) і нема на світі більшого скарбу над скарб родинного щастя, опертого на Божій благодаті; і нема на світі більшої сили, як свята християнська

¹¹² Митрополит Андрей Шептицький: *освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015.

¹¹³ Митрополит Андрей Шептицький. *Чому і як треба повинуватись владі?* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 140.

¹¹⁴ Басараб В. І., Вегеш М. М. *Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького*. Ужгород 2003, 48.

¹¹⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися* // *Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 341. «Див»

¹¹⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 443.

¹¹⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Пекольна печера* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 795. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

родина».¹¹⁸

Не всі товариства є злими, також є достойні розваги. Та ніхто не підтримає тих розваг в піст, застерігає Митрополит, коли Церква скасовує всякі заборони, або в суботу гулянка до пізньої пори, що могло б зашкодити відвідати недільну службу Богу. Як обов'язки свої виконав, грайся і веселися каже Митрополит, але не варто марнувати гроші на заборони, грати в карти, впиватися горілкою, краще гроші щадити, щоб навчатися, чи вчитися ремесла, чи купити більше землі.¹¹⁹

Митрополит Андрей звертається до молодих хлопців, а також дівчат і дітей, з настановою - не відвідувати *злі товариства і музики*, та як можна довше піклуватися про чистоту свого серця, тоді вони зможуть, і повинні причащатися як можна частіше.¹²⁰

Головною чеснотою в християнстві є «Покірно про себе думати», пише Митрополит, наводячи приклад з послання Апостола Якова: «Бог противиться гордим, а покірним дає ласки» (Як 4,6). Для правдивого особистого пізнання потрібна покірність, яка є «нічим іншим, як правдою, приміненою до суду про себе самого». Через покірність ми пізнаємо Всевишнього.¹²¹ Покірна людина не матиме перешкод для досягнення Божої благодаті. Та покірність має бути не тільки зовнішнім проявом, який шкодить дитячій душі. Тому що «немає такої любові, яка заставить з охотою приймати кару». Лише правдиве розуміння людиною свого становища, її прагнення до правди і вона усвідомлює, що всі дари і таланти які має походять від Бога.¹²² Любов до правди стосовно себе та прагнення подолати гординю, власні амбіції і є чеснотою покірності,¹²³ повчає Митрополит Андрей Шептицький.

¹¹⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Краса білої лелі* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 796.

¹¹⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Кулі, карти, горівка* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 748. «Див»

¹²⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *О частім святім Причастю* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 665. «Див»

¹²¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 526.

¹²² Митрополит Андрей Шептицький. *Плекання покірності* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 526. «Див»

¹²³ Митрополит Андрей Шептицький. *Плекання покірності* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 527. «Див»

РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ ДО ХЛОПЦІВ

«Чеснота мужності полягає у блаженних у небі в повноті сповнювання Божої волі».¹²⁴ Про мужність А. Шептицький писав, що це прихильність душі до власного веління розуму та прагнення боротися з пристрастю. Отже, мужність спрямовує свої сили для збереження моральності.¹²⁵ Християнська мужність - це вміння людиною пересилювати свої страхи та перемагати життєві печалі про свої потреби. Важливим аспектом є покладання на Бога і впевненість, що Бог завжди дає все необхідне. Таке переконання дає сили і витривалість мужньо долати перепони на шляху досягненні своєї мети. Людина, яка здобуде таку мужність, в подальшому може стати героєм на користь батьківщини. «Щоб виховати таку людину потрібно мати чіткий життєвий план, розподілення обов'язків також непохитне бажання їх виконувати, навіть ціною свого власного добра»,¹²⁶ – повчає Митрополит.

На думку Шептицького, як тільки дитина стає дорослішою, їй потрібно навчати про святість людської душі, та вчити молитися до Всевишнього Бога.¹²⁷ Для доброго виховання, у всіх освітніх закладах потрібно навчати молодь «щоби до щоденних молитов додавати благання: зроби нас святими!» Молитві дітей потрібно вчити з перших років життя¹²⁸, настановляє Митрополит Андрей.

¹²⁴ Церква св. Анни. *Праведний митрополит Андрей Шептицький про родину як основу християнського життя* <http://anna-church.org/>

¹²⁵ Митрополит Андрей Шептицький: *освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015.

¹²⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 529. «Див»*

¹²⁷ Львівська Архиепархія УГКЦ. *Андрей Шептицький «До Української Молоді»* <https://sheptytsky.com.ua/do-ukrayinskovi-molodi/>

¹²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Плекання покори // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 536. «Див»*

РОЗДІЛ 3

ВЗАЄМИНИ В СУПРУЖЕСТВІ

В сучасному суспільстві подружжя взаємини можуть бути цивільними – шлюб, оформлений в органах державної влади без участі церкви, та церковними.

Цивільний шлюб зародився в XVI в Голландії. Причина його виникнення – це неможливість укладання церковного шлюбу через приналежність громадян до різних релігійних конфесій. З часом такий шлюб і почали називати «цивільним». До 1917 р. шлюб вважався законним за умови його обов'язкового оформлення в церкві. В 1919 р. 20 лютого, після прийняття Декрету Раднаркомом України, законним стали визнавати лише шлюб, укладений в державних органах, церковний шлюб втратив свою силу.¹ Читаємо інформацію на сторінках інтернет-енциклопедії Wikipedia. Тут також знаходимо визначення, чим є цивільний шлюб:

Родина – соціальна група людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей²

В наш час в Україні цивільними помилково називають, не зареєстровані вільні статеві стосунки, які ані державними, ані церковними органами не зареєстровані. Про такі відносини в сімейному кодексі України від 10 січня 2002р. сказано: «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, або в будь-якому іншому шлюбі». Такі стосунки прийнято називати «фактичні шлюбні відносини» або «фактичний шлюб».³

В XIX столітті в Україні також існували такі стосунки, які Шенптицький називає «жити на віру». Митрополит Андрей писав до душ пастирів, щоб

¹ Вікіпедія. Термін «Цивільний шлюб» <http://surl.li/nwvqz>

² Вікіпедія. Термін «Родина» <http://surl.li/nwvqc>

³ Вікіпедія. Термін «Родина» <http://surl.li/nwvqc>

застосовували усілякі засоби, щоб виправити дане нещастя. Тим, що живуть не в подружжі, а «на віру» Шептицький пише: «дуже боюся за Ваше спасіння! І плачу над нещастям Ваших дітей!»⁴

Також Митрополит пише про патріархальні сім'ї, в яких жінка не мала права голосу, це призвело до появи проституції. Що ж до сімей в капіталістичні часи, то це були взаємини, збудовані на рівноправ'ї, що призвело до узаконення проституції, а також виникла конкуренція між чоловіками і жінками, що призвело до виникнення такого нового поняття, як пролетарська сім'я. В таких сім'ях жінка займає головну роль, заробляє на проживання, а інколи утримує чоловіка. Митрополит пише про тогочасні сім'ї, що нововведення у взаєминах відбулися саме через відчуження від церковної науки. Родина має бути основою соціального порядку.⁵ Шептицький завжди приділяє особливу увагу родині, тому що вона є фундаментом життя людини, а також основою щастя кожного,⁶ «а суспільний порядок цілком залежить від ладу в сім'ї».⁷ На думку Митрополита Андрея Шептицького, міцні взаємини в сім'ї є дуже важливі для стабільності суспільства, протягом багатьох віків міцна сім'я була запорукою стабільності суспільства і держави. Шептицький акцентує увагу на тому, що стосунки в сім'ї мають будуватися на заповіді любові, бо це є постанова самого Бога. Митрополит Андрей у пастирських посланнях (1899–1914) про подружню любов сказав так: « (...) закон подружжя мусить бути законом *любови*. Але не тільки тілесної *любови*, а, передусім, моральної *любови*».⁸ Цитуючи Святе Письмо, він говорить, що Божий задум стосовно чоловіка, щоб він не був самотній, бо йому самому буде *зле*, тому дав Адамові Єву, також Митрополит акцентує увагу на тому, що *множитися* людина має тільки в подружжі, яке для

⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 41. «Див»

⁵ Митрополит Андрей Шептицький. «*О kwestії соціальной*» // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 849. «Див»

⁶ А. Шептицький, *Християнська родина // Пастирські послання*, 55. «Див»

⁷ А. Шептицький, *О супружестві і родині // Пастирські послання*, 54. «Див»

⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Родина стоїть на любові // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 53.

християн має бути нерозривним.⁹ (...) Між чоловіком і жінкою має бути рівність і взаємо повага, такими їх сотворив Бог.¹⁰ «Кожна людина покликана до повноти життя, до щастя. А повнота життя і щастя – в Бозі»,¹¹ – читаємо повчання Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ в підручнику з Євангелізації.

Основа щастя різних біблійних подружжів полягає в тому, що вони жили в єдності з Богом¹², таку думку висловив о. Богдан Тимчишин на теренах інтернет ресурсу. Свого часу Блаженний Любомир Гузар висловлював свою думку про щастя, що воно є станом душі людини, коли у серці її спокій, а вона розуміє, що є в руках небесного Отця, який набагато більше любить і дбає про неї краще за власних батьків, що Бог є нашим небесним Отцем, це і є основою щастя.¹³

Шептицький наголошує на тому, що сім'я – це місце де відбувається становлення свідомості людини, закладається основа її характеру, а також вона є місцем збереження і передачі культурних надбань наступним поколінням. На думку Митрополита, основою суспільства є сім'я¹⁴.

Митрополит пише, що «зразок для батьків родин» має бути Свята Родина: чоловіки мають цінувати і любити своїх жінок, як св. Йосип Пречисту Діву Марію, а любов до дітей має бути подібною любові св. Йосипа до Ісуса Христа, якому він був лише опікуном. Прикладом для матерів є Діва Марія, вона була досконала і свята жінка, але мала послух, пошану і любов до Йосипа. Так і жінки мають слухатись своїх чоловіків, повчає Митрополит Андрей.¹⁵

Родина є «основою людського життя» й «основою дочасного щастя кожної

⁹ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / уряд. Гайова О. Львів 2014, 49. «Пор.»

¹⁰ Духовна велич Львова. *Про подружжя як союз чоловіка і жінки у християнській та ісламській традиціях*. 2016 <http://surl.li/nwvvp1>

¹¹ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення храму і божественної літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат для дорослих в УГКЦ*. Львів 2016, 6.

¹² Духовна велич Львова. о. Богдан Тимчишин: *про Божий задум у союзі чоловіка та жінки*. 2017 <http://surl.li/nwvvpX>

¹³ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення храму і божественної літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат для дорослих в УГКЦ*. Львів 2016, 7. «Див»

¹⁴ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / уряд. Гайова О. Львів 2014, 7. «Пор.»

¹⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 61.

одиниці»¹⁶, а «родинний порядок є основою цілого суспільного ладу»¹⁷.

Читаючи пастирські листи Митрополита до вірних «Про подружжя в родині», які були написані в 1902 р., дивуєшся їх актуальності для сьогодення. У цьому листі Шептицький ставить питання, що таке сім'я та які її функції, пише про важливість для налагодження добрих взаємин в родині «утвердження християнських порядків в українських родинах». Тема християнської сім'ї глибоко розкрита у посланнях А. Шептицького.

При будівництві житла потрібно уважно вибирати територію для будівництва, каже Митрополит, а той, хто збирається одружитися, нехай буде уважним, щоб не обманутися.¹⁸ Шептицький пише, що як показує життєвий досвід, коли у взаєминах панує любов, злагода, працьовитість, усе це перевищить будь-який достаток і маєтки. Не раз таке буває, що одружився на багатій, а вона згодом його вигнала з дому. Побожний, працьовитий, розсудливий чоловік, який веде тверезий спосіб життя, у шлюбі принесе більше щастя у відносинах, ніж багатий та не розумний. То Божий задум, щоб людина прагнула досягнути щастя.¹⁹

Основою християнського життя Шептицький вважає родину, а для того, щоб в сім'ї був лад, потрібно постійно звірятися на Бога і докладати всіх зусиль для виправлення зла.²⁰ На думку Митрополита, християнська родина має бути «відблиском неба». Митрополит Андрей також порівнює подружні стосунки із Пресвятою Трійцею, яка є основним зразком для родини.²¹ Праведний Митрополит Андрей рекомендує для побудови родинних взаємин, брати за основу Святу Родину. Пресвята Родина – це бездоганний приклад

¹⁶ Християнська родина. // Див. це видання. – С. 55.

¹⁷ Там само. – С. 54.

¹⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Місце під хату // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 373-374.*

¹⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Місце під хату // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 373-374.*

²⁰ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорозжчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мирноносця. Львів 2015, 121. «Див»*

²¹ Огірко О. В. Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134>, 65.

християнським родинам, зразковим прикладом батька є св. Йосиф, матері – Богородиця, а для всіх дітей – Дитя Ісус.²² На думка Митрополита Андрея Шептицького, щастя в подружніх взаєминах залежить від Бога та *подругів*, тобто від сумлінного виконання взятих на себе обов'язків у день шлюбу. «Хороший чоловік для дружини завжди буде опорою, гарним порадиником, помічником і її силою, а ще прикладом». Для дітей наставником, товаришем і провідником.²³ Так висловив свою думку Митрополит Андрей у розділі «Християнська родина» в посланні, написаному в Лаврі 1911р., «Канадським русинам».

Є такі Божі дари і ласки, які досягаються тільки загальними зусиллями цілої родини. Розуміємо, що такі родинні обов'язки відрізняються від особистих. Ласки, дані Богом родині, роблять щасливими все сімейство.²⁴

Божа сторона супружества

Велич Бога виявляється у сотворенні людей в різних статях. Чоловікові, як і жінці, не дано повністю дізнатися таємниць – «чоловічності і жіночості». Господь Бог таким чином зберігає свою неосяжність. Бог закликає до пізнання один одного лише в подружньому зв'язку,²⁵ стверджує О. Богдан Темчишин. Шептицький пише, що подружній союз був установлений самим Ісусом Христом і являє собою одну із «семи святих Тайн». Це не просто союз між подругами, укладений, щоб жити разом²⁶ «аж до смерті».²⁷ Про Тайну подружжя Митрополит Андрей пише в документі №13 1901р., 7 вересня у Львові. На його думку, подружжя – це коли подруги дають присягу Богові про подружню вірність у взаєминах, а взамін отримують ласку Божу на подальше

²² Митрополит Андрей Шептицький. *Турбота про дочасне добро рідного народу // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, XVIII. «Пар»

²³ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 760 «Пар»

²⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 441.

²⁵ Духовна велич Львова. *Про подружжя як союз чоловіка і жінки у християнській та ісламській традиціях*. 2016 <http://surl.li/nwvpl>

²⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 57. «Див»

²⁷ *Молитовник. Прийдіть поклоніться*. 5-те вид., випр. Львів 2013, 164.

подружнє життя.²⁸

«Подружжє мусить бути заключене в церкві». Для досягнення згоди, щастя і любові в родинних взаєминах, перш за все, має бути виконання Божих заповідей, а початок у відносинах має бути таким, як Бог велів. Церква утвердила, що подружжя має заключатися в Церкві перед священником, а «без цього немає подружжя». ²⁹ Християнське *супружество*, так само як і кожна тайна в християнському житті, є *керицею* Божої благодаті так як з іншими таїнствами, Божа ласка отримується лише, коли у стосунках збережені Божі закони. У такому подружжі Боже благословення супроводжуватиме подругів все життя.³⁰ На думку Шептицького, саме в такій побудові стосунків захована тайна подружньої благодаті.

У своїх пастирських посланнях Митрополит підкреслював, що подружні відносини повинні ґрунтуватися на законі любові. Він наголошує на необхідності моральної любові, що перевищує фізичний аспект, і спонукає до поглибленого розуміння партнера та взаємної поваги одне до одного.³¹ В Таїнстві подруги єднаються для продовження роду, виховання дітей на Божу славу. Саме Таїнство допоможе батькам стати відповідальнішими, виконуючи своє покликання разом з Всевишнім, вони будуватимуть зі своїми дітьми Церкву. На зразок Вселенській Церкві, християнська сім'я має бути домашньою Церквою.³² Читаємо в повчаннях Митрополита.

Шептицький також наполягає на тому, що світська влада має у справах подружніх зважати на Божі закони.³³ Митрополит Андрей попереджає християн

²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Русинам, осілим у канаді // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 244. «Див»*

²⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 64. «Див»*

³⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Тайна супружества // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 752. «Див.»*

³¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Родина стоїть на любові // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007.*

³² Сімейна Спільнота Familiaris Consortio Апостольське повчання святішого отця Папи Івана Павла II до єпископів, духовенства та вірних усієї католицької церкви про завдання християнської сім'ї в сучасному світі 2006 58. «Див»

³³ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 47-48. «Пор.»*

про те, що коритися владі мають тільки в тому випадку, якщо вона «не йде проти Божого закону». Християнин вільний від послуху владі тільки у випадку, коли та переступає Божі закони.³⁴ Митрополит Андрей Шептицький в першому томі пастирських послань, в розділі «О супружестві і родині» застерігає, що в християнстві не може бути навіть гадки про заключення шлюбу «без уділення Святих таїнств».³⁵ Ознайомившись з його посланнями, розуміємо важливість цього обряду для створення добрих родинних взаємин.

«Тайна подружжя – це джерело благодаті».³⁶ Це джерело є великою необхідністю для наповнення силами, та гідного виконання подружніх обов'язків, а також освячення подружнього зв'язку.³⁷ Продовжує свою думку пастир Церкви. Також Шептицький пише, що «установленне супружества», згідно Божому задуму, має бути нерозривним, один чоловік з однією жінкою мають «лучитися на ціле *життє*».³⁸

Людська сторона супружества

Андрей Шептицький говорить про те, що є багато людей, які повністю відкинули Бога та повернулися до язичництва і створюють, так звані цивільні подружжя, які в будь-який момент можна розірвати, що приносить шкоду усьому народові. Люди, що живуть у такому шлюбі, є в постійному гріху, без сповіді і причастя, а їхні діти ростуть не віруючими в Бога, і повторюють гріхи своїх батьків. Такі шлюби, їхні розлучення є нещастям для усього народу, і їх самих.³⁹ У Святому Письмі, у псалмі (Пс 127,1), читаємо про марну працю людей без Божого на те благословення. Ми маємо завжди про це пам'ятати.

³⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Пастир* // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, XVIII. «Пар»

³⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *О супружестві і родині* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 370.

³⁶ Комісія у справах катехизації при патріаршій курії – Катехитично-педагогічний унститут УКУ. *Життя у христі. Моральна катихиза*. Львів 2004, 60.

³⁷ Комісія у справах катехизації при патріаршій курії – Катехитично-педагогічний унститут УКУ. *Життя у христі. Моральна катихиза*. Львів 2004, 60 «Див»

³⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Установленне супружества* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 367.

³⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : *Церква і душпастирство*. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 55-56. «Див»

Митрополит Андрей підіймає дуже актуальне питання для сучасності, мова йде про ті пари, які проживають у «нелегальному подружжі». Шептицький говорить про шосту Божу заповідь, в якій йдеться про постанову спільного проживання в подружжі, та закликає до відмови від спільного проживання поза подружжям.⁴⁰ Вчитель Церкви радить душпастирям наполегливо молитися за такі пари, а Господь допоможе так, що ця справа стане не такою вже складною.⁴¹ В іншому документі, а саме, в правилах до декрету про четверту Божу заповідь документ №13 1941р., жовтень, Львів, строго наказує пильнувати, щоби не було на парафії таких сімей, які проживають в «дикім супружестві». Вважається дуже важкою провиною для священника, який на протязі року таке подружжя не настановить.⁴² «Знайте, що людина, яка повернула грішника на дорогу правди, врятувала ту людську душу від смерті, та спричинила прощення багатьох гріхів» (Як 5:20). Шептицький в підтвердження свого поучення цитує Святе Письмо.

Світське право дає дозвіл на розрив християнського подружжя, далі чоловік і жінка живуть на власний розсуд, створюючи інші шлюби, а їх діти з християнського подружжя пропадають для Бога, суспільства і самих себе. Маємо знати, пише Шептицький, що цивільний шлюб і розлучення є найбільшою халепою для народу.⁴³

Шептицький повчає, що «дієвим способом від гріха невірності та нечистоти є спільна сімейна молитва». Кожен господар стережеться від вогню, і має бути впевненим, що навіть якщо прийшов вогонь, то не знищить усього його майна.⁴⁴ «Прелюбодіяння це гріх який був заборонений в 10 заповідях закону, і винуватець підлягав тяжкому покаранню».⁴⁵ «Тут жінка покидає чоловіка, там

⁴⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 57. «Див»

⁴¹ Андрей Шептицький. *Для всіх я став усім // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 38. «Пар»

⁴² Там само, 445. «Пар»

⁴³ Митрополит Андрей Шептицький. *Установлення супружества // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 369 «Див»

⁴⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 71.

⁴⁵ Нюстрем Е. *Біблійний словник / пер. зі швед. Севенсо І. С. Торонто 1998, 348.*

чоловік жінку виганяє з хати, а там знову батьки або свояки через маєток не дають жінці жити з мужем!»⁴⁶ З великим занепокоєнням митрополит звертає свою увагу на проблеми у взаєминах тогочасних подружж. Митрополит Андрей нагадує словами з Біблії про дану подругами присягу перед людьми і Богом «що, отже, Бог получив, людина хай не розлучає». (Мт 19, 6) Християнським родинам він пише: «Пам'ятайте, що, зриваючи святі зв'язки подружого життя. Ви відвернули від себе благословенне Боже!»⁴⁷ Тим подругам, взаємини між якими були розірвані, Шептицький нагадує про присягу, яку вони склали перед Богом, «пам'ятайте, що Вам *суджено* разом жити!»⁴⁸

3.1. Міцні підвалини заснування сім'ї.

«Любов – то для родини так, як вода для риби. Витягни рибу з води – згине; *возьмеш* любов з родини – а вже й родини не буде».⁴⁹ Цитата Митрополита, де сім'ю порівняно з водою для риби, вказуючи на невід'ємність і важливість любові для створення міцних подружніх взаємин.

Шептицький порівнює любов в родині з людською душею, бо без душі тіло мертво, а подружні стосунки без любові не матимуть шансу на життя. Подруги, наносячи взаємні кривди одне одному, стають гірше за лютого ворога, а їх взаємини – важким тягарем⁵⁰. «Бог це любов», коли людина у взаєминах не пізнала любові, то вона не є Божим творінням, їй для досягнення любові потрібно пізнати Бога. (Йо 4:7–8). Митрополит Андрей підкреслює, що якщо мова йде про майбутнє подружнього життя, то подруги мають бути пильними і постійно "звертатися до Бога (...) щоби хату свого родинного життя до Сонця

⁴⁶ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / уряд. Гайова О. Львів 2014. 66. «Пор.»

⁴⁷ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / уряд. Гайова О. Львів 2014. С.66.

⁴⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 66.*

⁴⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Родина стоїть на любові // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 377.*

⁵⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Родина стоїть на любові // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 377. «Пор.»*

покласти".⁵¹ Отож в подружніх взаєминах обов'язково має бути присутній Бог.

Апостол Павло у своєму посланні до ефесян навчає чоловіків, як вони мають ставитись до своїх жінок: «Чоловіки, любіть своїх жінок, як і Христос полюбив Церкву й видав себе за неї (...)).⁵² На це послання спирається наука самого Митрополита Андрея. «Нема більшого щастя на світі, як щастя, любов і згода в родині!»⁵³ Знаходимо в пастирському посланні «Християнська родина», написаному у 1900р., Шептицький наголошує на тому факті, що людське серце не матиме спокою, аж поки не знайде щастя.⁵⁴ Виходячи з цих тверджень, робимо висновки, що для досягнення щастя в сімейних взаєминах потрібно постійно працювати над подружньою любов'ю, беручи за приклад любов Ісуса Христа.

Про подружні відносини, збудовані на основі любові, Шептицький пише, що вони будуть більш радісними і менш обтяжливими для подругів: «Де в *супружестві* щира любов, там радості подвійна, а тягарі о половину менші». ⁵⁵ На думку Митрополита, саме через ненависть і недостачу любові світ занепадає, тому потрібно безперервно просити про небесні Божі благодаті,⁵⁶ а особливо, коли це стосується подружніх взаємин. «(...) В *супружестві* без любові муж для жени, а *жена* для мужа – тяжкою неволею». ⁵⁷

Митрополит радить вдома спільно молитися вголос, бо коли кожен молиться окремо, то обов'язково хтось буде йому заважати, а коли моляться всі разом, то тільки допомагають один одному.⁵⁸

⁵¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Для всіх я став усім // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 373. «Див.»*

⁵² *Святе Письмо / пер. о. Іван Хоменко. Львів 2007, 239.*

⁵³ Митрополит Андрей Шептицький. *Для всіх я став усім // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 62.*

⁵⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 62. «Див»*

⁵⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Для всіх я став усім // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, XXVI*

⁵⁶ Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорозжчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мироносиця. Львів 2015, 121. «Див»*

⁵⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Для всіх я став усім // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, XXVI*

⁵⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що сповідалися на Пасху, але через тяжкий гріх стратили Божу благодать // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 377. «Див»*

«Родина, що спільно, свято й добре молиться, буде мати благословення з неба, буде мати взаємну любов та легко буде поборювати всі труднощі й непорозуміння, які могли би псувати життя родини».

«А якщо про християнську родину говорю, то в першу чергу запитаю, чи у Вас, сестро, чи у вас, брате, є той християнський звичай, щоб щодня бодай раз спільно і в голос відмовити молитви?» Шептицький пише, про не дуже велику користь з тієї молитви, коли кожен окремо молиться, або якщо хтось постійно заважає молитві іншого, перериває її.⁵⁹ З спільної молитви родина отримує багато всілякого блага, настановляє Митрополит. (...) Якщо чоловік хоче мати вірну і щиро люблячу жінку, має дбати про її побожність. А головне, має впровадити у своїй родині спільну молитву.⁶⁰ Шептицький наголошував християнським родинам про важливість спільної молитви вголос зранку і ввечері. Діти нехай у всіх своїх молитвах просять про відсутнього на молитві батька.⁶¹

Жінкам Шептицький радить, для того щоб чоловік був вірним, маєте давати йому приклад побожності, а також пильнувати, щоб чоловік також був побожним, і старатися впровадити в сім'ї спільну молитву. Навіть якщо чоловік не хоче, то потрібно молитися разом з дітьми. Та молитва збереже родину від незгод і сварок.⁶²

Родина має обов'язок завжди багато молитися, як за живих, так і за тих родичів, хто відійшов до вічності. Молитися потрібно за належне виховання дітей, за свої духовні й матеріальні блага, за свою батьківщину, Боже благословення родини на кожен день. Необхідно повсякденно молитися, щоб у домашній церкві була *безнастанна молитва*.⁶³ *Моліться без перерви*. (І Сол 5, 17) Сказано апостолом Павлом в Святому Письмі, послання до Солунян.

⁵⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 71.

⁶⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 71.

⁶¹ Митрополит Андрей Шептицький. *До духовенства // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 6.

⁶² Там само. 71.

⁶³ Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ: Христос – наша Пасха*. Львів 2011, § 660.206.

Коли жінка вагітна, має бути відповідальна, адже все, що з нею відбувається, одночасно відбувається і з зачатю в утробі дитиною. Для того, щоб мати Божий мир у своєму серці, вона має часто молитися, сповідатися, причащатися.⁶⁴

«Хто залишить молитву втратить і ту ласку яку Бог дає за молитву, і того благословення вже не має, що принесе йому його молитва».⁶⁵ Отримуємо чітку і ґрунтовну відповідь, яку дає нам Митрополит Андрей, стосовно молитви в житті кожного християнина. «Молитва, обов'язкова праця свого звання та добрі діла любові ближнього – ось життя, що певно подобається Господу Богу»⁶⁶, – висловив свою думку Митрополит. В іншому посланні він наставляє щоденно молитися по хатах, чи навіть тихенько співати, бо спільна молитва освячує хату.⁶⁷

Митрополит Андрей у повчаннях каже, що коли молишся, треба вкласти в молитву свою душу, серце, залишити все і про все забути, думати лиш про те, щоб добре помолитися. Інакше виглядає молитва, коли разом всі моляться. Коли в таку хвилину побожної молитви прийде в хату сусід, то їхня молитва не буде перервана, бо так молячись, всі ніби забули про цілий світ. Спільна молитва освячує хату, безбожний сусід замовкне і можливо вперше в житті щиро помолиться, як у церкві. При такій молитві діти легко навчаються молитві⁶⁸, стверджує Шептицький.

При спільній молитві дитина легко навчиться молитви. Коли мама навчає дитину молитві Отче наш, а сама не молиться, то дитина хоч слова гарно знатиме, а самій молитві з піднесенням душі до Бога, розмові з Богом, так і не навчиться. Коли вдома є звичай спільної молитви, то ніхто навіть не знатиме, коли дитина навчилася молитися. Всі стають навколішки, в хаті панує тиша і тільки батько, або мати, говорять якісь святі слова, пише Митрополит Андрей, і

⁶⁴ Cupdf. Християнське виховання. 2020 <https://cupdf.com/amp/document/oe-osbm-oe-.html>

⁶⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 70-71.

⁶⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *До духовенства // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010.,

⁶⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Про небезпеку надуживання спиртних напоїв // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 19. «Див»

⁶⁸ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 101. «Див»*

в дитини з'являється думка, що молитва то добра і свята річ, а важливішим є не повторювати слова молитви, а дух, без якого молитва не є молитвою. Якщо так навчитися молитись, то отримаєте від Бога багато добра. Сам Ісус навчає, що молитвою можна все випросити⁶⁹, нагадує Шептицький.

Спільна родинна молитва – це найкраща школа побожності для дитини, гарний християнський приклад подають їй родичі, що спільно моляться. Коли дитина навчилася молитися, матиме велику науку в житті. Таку дитину видно в церкві, бо вона робить так, як в сім'ї навчилася. Спільною молитвою родина віддає честь Богові, і для Бога така молитва приємна: "бо де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них". (Мт 18:20) На спільній молитві люди збираються в ім'я Ісуса Христа.⁷⁰

Шептицький нагадує основні правди віри, і що про них мають пам'ятати навіть діти. Мова йде про слова Ісуса Христа «Я виноградина, ви – гілки. Хто перебуває в мені, а я в ньому, – той плід приносить щедро. Без мене ж ви нічого чинити не можете». (Йо 15:5) Поза Христом ми будемо мертвими, як суха виноградна лоза. Живемо, коли перебуваємо з Христом. А таке єднання можливе, лише коли перебувати в постійній молитві, яку передав нам Ісус – Отче наш. «Він розповів їм притчу про те, що треба їм молитись завжди й не падати духом». (Лк 18:1) Неможливо без молитви наслідувати Христа, ділитися своєю думкою Митрополит.⁷¹

«Більше говорім на молитві о красі, доброті Божій, чим о своїй нужді і о своїх потребах». Маємо завжди молитися за своїх ближніх, родичів, дітей⁷², пише Шептицький.

Митрополит Андрей порівнює віру з ланцюгом, що поєднує і притягує християн до Бога. Першочергове і найважливіше завдання для християнина –

⁶⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *О молитві // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 771. «Див»

⁷⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Спільна молитва // Пас Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 387. «Див»

⁷¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Громадянські обов'язки християнина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 85. «Див».

⁷² Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 108. «Див»*

знання віри.⁷³

Ісусова наука прикрашає усе християнське життя Божественним світлом. Скрізь, де приймають те вчення, з'являються християнські чесноти і добрі вчинки. Навіть якщо така родина вбога, там присутня тяжка праця, але ті люди терпляче зносять всі випробування у своєму житті. Убогість їхня матеріальна, але не духовна. Вони допомагають одне одному, діти їхні зростають у страхі Господнім, і є поміччю і потіхою усій рідні. Навіть чужій людині, яка перебуває в смутку, вони першими прийдуть на допомогу. Вони є прикладом для інших християн, як треба любити Бога і ближнього.⁷⁴ Читаємо в пастирському листі до вірних «Про подружжя в родині» 1902р. «Як хату прикрасити».

Родина, яка спільно не віддає того, що належить Богові, «є трупом, і така парохія є трупом».⁷⁵ У пастирському посланні до духовенства Митрополит Андрей є дуже категоричним у своїх висловлюваннях.

3.2. Норми християнської моралі

«Тільки нерозривне *подружжє* дає *щастє*»⁷⁶ – із пастирського послання Митрополита Андрея «Християнська родина». Якщо подружні взаємини не є нерозривними, вони не можуть вважатися спільнотою життя, і не матимуть такої єдності, щоб могли взаємно і невпинно допомагати собі в житті.⁷⁷

Шептицький занепокоєний статистикою розлучень через втручання родичів, а також фінансові незгоди.⁷⁸ Митрополит Андрей звертається до *подругів* із нагадуванням про дану ними перед Богом і людьми присягу – ніхто не має права втручатися в сімейні відносини, тим більше чинити дії, які призвели б до

⁷³ Митрополит Андрей Шептицький. *Як визнавати свою віру* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 46. «Див»

⁷⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : *Церква і душпастирство*. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 68. «Див.»

⁷⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Громадянські обов'язки християнина* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 39. «Див»

⁷⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 57.

⁷⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 57.

⁷⁸ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014., 66. «Пор.»

розлучення. (Мт 19, 6) Завжди маємо пам'ятати, що розриваючи святий подружній зв'язок, відвертаємо від себе Боже благословення.⁷⁹

Вчинивши первородний гріх, людина втратила благословення Господнє.⁸⁰ Ще з самого початку Господь Бог постановив, що один чоловік і жінка поєднуються на все життя. Після першого гріхопадіння люди стали впадати в гріх розпусти, чоловік міг вигнати свою жінку, ці напасті торкнулися навіть вибраного народу Божого. Через такі гріховні людські вчинки Мойсей змушений був у своєму законі дозволити розлучення в подружжі. Після того як з'явився на світ Божий син Ісус Христос, ним було відновлено подружні закони, установлені Богом на початку, і проголошено про нерозривність подружжя, «аж поки смерть їх не розлучить». А також додав до подружжя Святу Тайну, таким чином зробивши його в сто разів святішим. Митрополит нагадує, що навіть в язичників подружжя вважалося святим, а тим більше для християнства.⁸¹

«Браття мої! Коли любите свої діти і свій народ *жуйте* морально», – пише Митрополит. Він наголошує, що маємо застерігатися від особистих неморальних вчинків, бо наслідків від них матимуть вплив як на родину, так і на увесь народ.⁸²

Шептицький розповідає про випадки, коли родичі вбивали своїх дітей. Тим більшим є такий вчинений гріх, якщо та дитина ще не народилась. Страшним є те, що дитина не в змозі захиститися, а чинять такий злочин її рідні батьки. Факт того, що така дитинка не була охрещеною, усугубляє злочин загубленою душею, яка не зможе отримати спасіння. Така родина бере на себе гріх Каїна, попереджає Митрополит Андрей та ставить запитання до таких батьків, яке

⁷⁹ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014., 66. «Див»

⁸⁰ Духовна велич Львова. о. Богдан Тимчишин: *про Божий задум у союзі чоловіка та жінки*. 2017 <http://surl.li/nwvpx>

⁸¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : *Церква і душпастирство*. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 55. «Див»

⁸² Митрополит Андрей Шептицький. *Нам треба дбати о здоровле тілесне. Нечистота і п'янство нищить здоровле* // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 5. «Див»

виховання вони дадуть іншим своїм дітям, коли вчинили такий гріх.⁸³

У цій справі «Для християн нема іншої дороги: або свята стриманість, або дітей стільки, скільки природа дає. А ще ліпше сказати: здержаність із припинанням стільки дітей, скільки Богом сотворена природа дасть».⁸⁴

«Гірко бути *сиротов!* Гірко мати *нидобру мачуху*, але *найгірше* уже мати лиху неньку!» Така мати є гіршою від лихого мачухи, бо п'є і дбає лише про себе. Та гірше від усього, що вона вчить дитину гріха.⁸⁵ Народна мудрість говорить: хто п'яницю полюбить, той вік собі загубить, складно суперечити цим словам.

Якщо між родичами є згода і любов, то на основі таких стосунків не тяжко буде добре виховати дітей. Коли ж хто має дітей, то мусить пильнувати, щоб дітей виховати по Божому, бо маємо завжди пам'ятати, що кожен даватиме особистий звіт перед Богом за виконання цієї справи. Та легше людині не впадати в гріхи, коли з замолоду родичі подавали їй гарний приклад. Така людина і не подумає напиться чи вкрати.⁸⁶ Тут мова йде про добре виховання і особистий приклад взаємин родичів, завдяки яким закладається основа майбутнього життя дитини.

Через пияцтво людина впадає в гріхи, стає брехливою і безвідповідальною. А той, хто з таким чоловіком товаришує, часто сам стає пияком.⁸⁷

Як же ефективно можна боротися з гріхом пияцтва? Відповідь знаходимо в пастирському посланні «Християнська родина» Шептицького, де він описує дуже цікавий випадок з життя однієї родини. В одній родині жінка була побожна християнка, а її чоловік дуже пив. Жінка попросила поради в душпастиря, і він порадив: «Кожного ранку та вечора молитись, – каже, – разом, враз із своїми дітьми, у наміренні, щоб Господь Бог навернув твого чоловіка». Пораду

⁸³ Митрополит Андрей Шептицький. *Убивство дітей // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 546.*

⁸⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 121.*

⁸⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання молоді // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 85. «Див»*

⁸⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Дбайте о діти. // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010.,*

⁸⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Через п'яництво чоловік стає нищесний і нисумлінний // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 87. «Див»*

священника сім'я чемно виконувала. Коли чоловік кожного дня чув молитви своїх рідних, не насмілювався їм забороняти тої молитви про його навернення. Ще якісь крихти християнського сумління в нього залишились. Не пройшло і тижня, як чоловік прийшов до священника на сповідь. Каже «Я хочу поправитися! Хочу відректися *горілки*, бо не можу витримати, коли бачу, що моя жінка із дітьми молиться про це, як про найбільшу ласку». Після сповіді перестав пити, і став одним з найчесніших господарів в громаді... «Бути колись пияком, а пізніше поправитися – то велика слава»,⁸⁸ – стверджує Митрополит Андрей.

Митрополит Андрей написав дванадцять листів до своєї матері Софії. В одному з них він описує цікавий життєвий випадок стосунків у родині, який розкриває тяготи життя жінки, яка виховувала сама трьох дітей. Її чоловік пішов жити до іншої, залишивши їй трьох дітей. Не зважаючи на те, що жінка була дуже працьовита і складала зароблені кошти, щоб добре виховати дітей, все одно не справлялася сама з цією задачею і змушена була віддати їх до сиротинця. Мама дуже любить своїх чад, тому настоятельниця дитячого закладу інколи дозволяла дітям ночувати у мами.⁸⁹

Читаємо в посланні «Християнська родина» думку Шептицького, що «сама жінка не в силах виховати дітей!»⁹⁰ Митрополит мав дуже чуйне серце і з приводу неповних сімей написав такі слова своїй матері: «Мамочко Дорога, як вперто треба боротися із цією стоголовою *гідрою*, яку звать світом».⁹¹

Ми знаємо, що це були не тільки слова, роки 1917–1922 після свого звільнення з ув'язнення, нагадаю, що це були тяжкі часи першої світової війни, Митрополит Андрей відкрив велику кількість притулків і сиротинці. У Львові фондував «Порадню Матерів» і «Дитячі Ясла». Постійно утримував 20 військових сиріт, спочатку 14, а потім 40 гімназистів, яким давав стипендії, заснував стипендії для студентської молоді. Шептицький взагалі намагався

⁸⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання молоді // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 514. «Див»*

⁸⁹ Меріам Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері. Філядельфія 1982, 49. «Див»*

⁹⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Підвалини під хату // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 58.*

⁹¹ Меріам Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері. Філядельфія 1982, 49. «Див»*

покращити економічний стан українського суспільства, і йому це дуже добре вдавалося.

Конвенція ООН «Про права дитини», яку ратифікувала Україна в 1991 році, наголошує на тому, що дитині для повного і гармонійного розвитку є необхідне сімейне середовище, атмосфера любові, розуміння і щастя⁹². На жаль, значна частина дітей, зокрема дітей-сиріт, позбавлена цього конституційного права.

На жаль в наші часи проблема неповних сімей зростає з кожним роком. Роль батька в родині виняткова, пише в своєму науково-популярному посібнику, який спрямований на формування подружньої відповідальності, християнський психолог Л. Гридковець, що проводить передшлюбні науки з підготовки наречених до вінчання. Батько – це священник своєї сім'ї, приклад для дружини і дітей. «Ніхто не замінить дитині справжнього батька, а дружині чоловіка». ⁹³ Відсутність батька в сім'ї стає чим раз тим частіше. Зважаючи на виклики сьогодення – стан війни, це питання стає ще більш актуальними для українського народу.

3.3. Роль чоловіка та жінки у подружжі

Деякі обов'язки в подружжі є спільними для обох подругів, інші стосуються чоловіка або жінки зокрема. Якщо один з них або й обоє занедбують ці обов'язки, то годі їм сподіватися, що вони будуть щасливі.⁹⁴

У своєму посланні до вірних на Буковині Шептицький розважає над тим, що кожне товариство, яке не матиме керівника, то не матиме і ладу. Військо без полководця отримає поразку, спільнота розвалиться, а родина, яка немає голови розділиться.⁹⁵

В іншому посланні на тему родини Митрополит висловлює переконання, що коли бачимо лад у родинному житті, можемо бути певні, що і в християнському

⁹² Зверева І. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія*. Київ 2008, 316.

⁹³ Гридковець Л. *Подружні секрети*. Львів 2017, 8 «Пар»

⁹⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу заповідь // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 441. «Див»

⁹⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Голова Церкви як конечна условина єдності і силиї // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 35 «Пар»

житті такої родини все добре. «Як в деревині корінь, так в життю християнина лад, що в родині».⁹⁶

У посланні, яке було написане 1900 р., Шептицький звертається до чоловіків з повчанням про те, якими мають бути взаємини в родині. Він каже, що коли в домі не буде християнського ладу, а батько родини не стане гарним мужем своїй дружині і хорошим батьком, що дбає про виховання дітей, а загалом в сім'ї «батьки і діти не шануватимуть одне одного», то навіть коли вони ходитимуть до церкви і виконуватимуть інші обов'язки християнина, не стануть добрими християнами.⁹⁷ Тут читаємо про чіткі настанови, які пастир Церкви дає чоловікам для побудови добрих взаємин в родині, а саме: перш за все в сім'ї має бути порядок, у взаєминах з дружиною він мусить стати хорошим мужем, добре дбати про виховання дітей, а головне – відносини в сім'ї мають будуватися на взаємній повазі.

«Боже (...) Дай нам батьків, що були б для своїх дружин прикладом християнського життя, справжніми опікунами та добрими провідниками в житті (...)»⁹⁸ Так Митрополит Андрей молився про достойних чоловіка і батька в родині.

У подружжі чоловік має дуже багато обов'язків, о. Богдан Тимчишин виділяє три основні задачі, поставленні перед головою родини – це право управляти родиною, відповідальність за любов та взаємостосунки, а також чоловік має працювати у поті чола.⁹⁹ Про «Божий задум у союзі чоловіка та жінки» о. Богдан Тимчишин, голова Комісії УГКЦ у справах родини, доктор морального богослов'я, висловив свою думку: «У подружжі відмінність між чоловіком та жінкою – це не лише різна стать, проте й різні ролі та обов'язки».¹⁰⁰

⁹⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Подружжя любов // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 367. «Пар»

⁹⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнське подружжя як основа ладу та добробуту в хаті // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 60.

⁹⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького*. Львів 2022, 46.

⁹⁹ Духовна велич Львова. о. Богдан Тимчишин: *про Божий задум у союзі чоловіка та жінки*. 2017 <http://surl.li/nwvpx>

¹⁰⁰ Духовна велич Львова. о. Богдан Тимчишин: *про Божий задум у союзі чоловіка та жінки*. 2017 <http://surl.li/nwvpx>

Очевидно для досягнення мети зусилля мають бути спільними. Говорячи про роль та обов'язки чоловіка і жінки в християнській родині, Митрополит наголошує на чіткому «розподіленні обов'язків» між ними. Не може бути одночасно двох голів родини, бо в такому разі вони не здатні будуть прислухатися до порад один одного, подружки не матимуть єдності між собою, а це призведе до неминучого краху. Чоловік, який від природи наділений більшою силою, є головою родини.¹⁰¹

Митрополит Андрей своє послання «Про подружжя в родині», писав в монастирі в Крехові (01.III.1902). У ньому читаємо, що обов'язок чоловіка, коли він будує взаємини в подружжі, коли щось «наказує» жінці чи дітям, то це має нести користь і жінці, і дітям, а не тільки йому одному. Навіть якщо жінка чогось не знає, чоловік має обов'язок її навчити. Чоловік у відносинах повинен бути терпеливим, і старатися для дружини. Якщо ж у взаєминах між подругами немає розуміння і згоди, то Митрополит радить чоловікові поводитись із жінкою так, як ніби вона є йому наймиліша у світі. Протягом двох тижнів треба чинити так, щоб заслужити її любов. Коли чоловік побачить, що для дружини вчинив, то вона йому теж стане милішою. Коли жінка побачить твою щирість і сердечність, то скоріше стане тобі уступати і коритися.¹⁰² Це дійсно гарна порада, для покращення взаємин, бо коли чоловік мудро управлятиме родинною, проявлятиме терпеливість, буде більш розсудливим, то матиме менше негараздів, а сам швидше навчиться любити ближнього.

Чоловік повинен у стосунках навчитися терпіти, прощати, і старатися бути добрим для жінки, щоб вона була здатною його любити і допомагати йому в житті. Людина, часто у собі самій зла не бачить, та якби шукала у всьому своєї провини, то могли б легко досягти згоди. Чоловік першим має подавати приклад, як правильно чинити,¹⁰³ вчить А. Шептицький.

¹⁰¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Подружжя любов // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 57 «Пар»

¹⁰² Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: *Пастирські Листи і Послання 1901-1914*. Івано-Франківськ 2000, 53.

¹⁰³ Митрополит Андрей Шептицький. *О супружестві і родині // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 378. «Див»

Обов'язок чоловіка бути головою родини і піклуватися про будівництво взаємин на любові.¹⁰⁴ Там, де у взаєминах пануватиме «щира любов», буде і щастя,¹⁰⁵ читаємо в посланні Митрополита.

Батько, як голова родини, має про все і всіх дбати, утримувати у всьому лад, а головне – будувати взаємини так, щоб провадити всіх членів родини шляхами християнської віри. Він має трудитися і дбати про добробут сім'ї, думати про те, що залишить своїм дітям, але завжди має пам'ятати про те, що вічне спасіння є важливішим від всього іншого. «Добрий муж» для дружини – її опора, радість, сила і допомога. Дітям він є «учитель, добрий товариш і провідник». Християнська родина, збудована за такими принципами, матиме щастя і швидше досягне вічного спасіння,¹⁰⁶ висловив свою думку Митрополит Андрей в розділі «Християнська родина» у посланні, написаному в Лаврі 1911р., Канадським русинам.

Голова родини крім обов'язку забезпечувати сім'ю матеріально, має ще один дуже важливий обов'язок охороняти і бути прикладом людини, яка мужньо долає життєві труднощі, завжди є наполегливим, стриманим, великодушним – усі ці якості є прикладом «правдивого героїзму». Батько, подаючи такий приклад в родині, навчає дітей християнської хоробрості, безкорисливості і любові до Бога та ближніх.¹⁰⁷

Найбільша заповідь Митрополита Андрея Шептицького була такою: «Коли людина полюбить Бога, тоді для неї є милим все, що Богові належить, що до Бога веде і що Йому миле». Такій людині краще відкривається Божа наука, вона дорожить і цінує Боже слово і Його закон, а молитва стає ніби живою розмовою з Богом. Та найголовніше – вона любить людей, бо бачить в кожному з них Божу

¹⁰⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *О супружестве і родині // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 377. «Пар»

¹⁰⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *О супружестве і родині // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 376. «Пар»

¹⁰⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 760. «Див»

¹⁰⁷ Тимчишин Б. *Роль та обов'язки чоловіка-батька в християнській родині у творах митрополита Андрея Шептицького // Наукові записки Національного університету "Острозька академія" 3(2010) 243-253, 308 «Див»*

дитину, починає по-іншому взаємодіяти з усіма, хто її оточує, тому що Божа любов просвічує все її життя.¹⁰⁸ Думка Митрополита, де сім'ю порівняно з водою для риби, вказує на невід'ємність і важливість любові для створення міцних взаємин. Риба без води приречена на загибель, так і родина без любові немає шансу на існування.¹⁰⁹

Сильним фундаментом для будівництва щасливих сімейних взаємин, є щира і правдива любов, що єднає душі, а не пристрасна тілесна любов, що веде до гріха,¹¹⁰ читаємо в іншому повчанні Митрополита Андрея.

Тяжким ярмом будуть взаємини в союзі між подругами, якщо їхні стосунки не будуть засновані на любові. Шептицький порівнює такі шлюбні взаємини з людьми, що перебувають у в'язниці і заковані ланцюгами по руках і ногах.¹¹¹ Там, де у відносинах пануватиме «щира любов», буде і щастя.¹¹² Читаємо в повчанні Митрополита.

Про першу людину – Адама, Шептицький каже, що він був головою усього людського роду, міг передати людству освячуючі ласки, а натомість, согрішивши, втратив ті ласки не тільки для себе, а і для всього людства. Так само і «батько для сімейства є заступником», він своєю працею помножить достаток родини, або ж навпаки все втратить, як сім'ю, так і статки – це в тому випадку, коли буде пиячити. Його діти отримають у спадщину біди і нещастя, а часом безчестя.¹¹³ Діти в такій сім'ї стають сиротами при живому батькові. Є таке поняття, як соціальне сирітство – це коли діти мають живих біологічних батьків, але ті не піклуються про дитину і її виховання.¹¹⁴

¹⁰⁸ Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Божі заповіді та Євангельські блаженства. Катехуменат і катехизація дорослих в УГКЦ 3*. Львів 2016, 7. «Див»

¹⁰⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Родина стоїть на любові // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 377.

¹¹⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Підвалини під хату // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 375. «Див.»

¹¹¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Установлення супружества // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 377. «Див»

¹¹² Митрополит Андрей Шептицький. *О супружестве і родині // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 376. «Пар»

¹¹³ Митрополит Андрей Шептицький. *В адамі і ми согрішили // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 458 «Пар»

¹¹⁴ Шишко О. *Соціальне сирітство як чинник порушення психічного здоров'я дітей // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ 1(2008) 106-122*. «Пар»

Чоловік працюючий не матиме часу на гріх,¹¹⁵ стверджує Митрополит Андрей, та застерігає про небезпеку гріха лінивства. Лінивий чоловік буде для родини і всієї громади тягарем, такий «не лишень маєток змарнує, але через лінивство стане з часом неспосібним до праці, бо за лінивством ввійде в *его* душу всяка гниль і всяка нечистота моральна»¹¹⁶. Шептицький ставить за приклад чоловіка, який постійно трудиться, він його характеризує як людину в котрої скрізь панує порядок, він є гарним чоловіком своїй дружині, хорошим батьком для дітей, для сусідів є гарним прикладом і помічником, «в господарстві *его* порядок, а з часом – достаток».¹¹⁷

Велика кривда, зло і шкода для чоловіка "коли би для *гроша* запропастив свою безсмертну душу, відкуплену *Кровію* Ісуса Христа. Так, уживане добро не є вже для чоловіка добром, але правдивим злом(...)"¹¹⁸ – попереджає Шептицький.

«Св. Йосип, Божа Мати і Ісус Христос» жили разом в убогому помешканні 30 років, заробляючи на життя нелегкою працею.¹¹⁹

Якщо в праці немає сумління, то послух там тільки зовнішній, наголошує Шептицький, він не є належним сторожем закону. Християни виконують свої обов'язки заради Бога і цілком відповідно.¹²⁰

«Боже(...) Дай нам таких матерів, які вміли б добре, по-християнськи виховувати своїх дітей, а для своїх чоловіків були б помічню, потіхою і доброю порадою (...),»¹²¹ молився Шептицький за достойних матерів і дружин.

¹¹⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Знищення надприродних чеснот // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 9.

¹¹⁶ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 14. «Пор.»

¹¹⁷ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 14. «Пор.»

¹¹⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Знищення надприродних чеснот // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 9.

¹¹⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007

¹²⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Свята родина як приклад для подруг // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 60. «Пар»

¹²¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Чому і як треба повинуватись владі // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 140. «Див»

¹²² Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького*. Львів 2022, 46

Шептицький звертається до жінок, і для побудови добрих взаємин в родині ставить за приклад Богородицю, повчає їх так: «Пречиста Діва, хоч яка свята, велика та досконала, а в усьому повинувалася святому Йосифові. Шанувала його і любила і в кожній речі старалась йому допомогти. Так і Ви, жінки, слухайте своїх мужів!» Митрополит нагадує, що в стосунках із чоловіком жінка має любити його, і в усьому слухати, незважаючи на вчинені ним провини. У взаєминах, жінки у всьому повинні допомагати чоловікові, за все піклуватися, щоб йому вдома було добре. Також жінка має наставляти його на добрі справи і так провадити до Бога, а це провадження має бути через молитву. Але перш за все, вона має у всьому слухати свого чоловіка. Тільки коли чоловік робить щось, що суперечить Божій науці, має право не слухати його.¹²²

Щоб подружжя пара була щаслива, їх шлюб має закладатися на основі любові, а не на красі чи багатстві. Краса короткотривала, а щодо майна, то працююча дружина придбає більше майна, чим багата та невміла. Потрібно зважати чи майбутня дружина принесе вам любов, мир, та спокій, чи навпаки – пекло. У повчанні Шептицького йдеться про те, що діти мають слухатись родичів, але коли мова йде про одруження, то мають право чинити власну волю.¹²³

3.4 Формування молодого покоління

"Боже (...) Дай також нашому народові добрих священників та людей у кожній сфері діяльності, які вміли і хотіли б працювати для загального добра".¹²⁴

Молитва Митрополита Андрея «За українські християнські родини».

Як проповідники так і катехити мають важливе значення для розвитку молоді. Якщо з молодого віку людина навчиться всіх правд віри, то на ціле життя

¹²² Львівська Архиепархія УГКЦ. "Пресвята Родина – найкращий приклад для християнської сім'ї", – 10 сильних думок Митрополита Андрея Шептицького про сім'ю. Львів 2021. <https://ugcc.lviv.ua/2021/05/15/presvyata-rodyna-najkrashhyj-pryklad-dlya-hrystyyanskoyi-rodyny-10-sylnyh-dumok-mytropolyta-andreya-sheptytskogo-pro-sim-yu/>

¹²³ Митрополит Андрей Шептицький. *Не силувати до подружжя // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007*, 56. «Див»

¹²⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького. Львів 2022*, 46.

може залишитися добрим християнином, вона в подальшому житті постійно шукатиме Божої науки, спираючись на Святе Письмо. Тож основою всього християнського життя є катехизація дітей,¹²⁵ вважає Митрополит Андрей.

Далі читаємо настанову Шептицького стосовно навчання в християнському суспільстві: «Немає речі, котрої би було християнам більше треба, ніж слово Боже та Божа наука».¹²⁶ Шептицький просить родичів читати катехизм дітям, і навчати всьому, що про віру знаєте. Якщо немає можливості слухати слова Божого в церкві, то маєте читати вдома з книжок. Дуже страшно, коли дитина виросте без віри, без релігії, моральності. Молодь потрібно навчати¹²⁷ – повчає Шептицький.

Свою науку Шептицький постійно повторює і повчає, що першочерговим обов'язком родичів є з ранніх літ навчити дитину молитися, стерегтися зла, і добре навчатися катехизму.¹²⁸

Якщо хтось зі священників не навчає катехизму, то люди мають самі в такого пастиря просити про катехизацію своїх дітей, щоб він заохочував молодь до вивчення Божого Закону, тоді священник все ж таки навчатиме, пише Шептицький.¹²⁹

Також А. Шептицький звертається до християнських жінок, просячи їх про допомогу в тому, щоб добре піклувалися про вивчення дітьми катехизму. Закликає їх бути апостолами Ісуса Христа.¹³⁰ Про християнське виховання і навчання дітей великий Митрополит Андрей пише: «Як скульптор із глини формує постать мистецького твору, так священник (і катехит), працею не менш мистецькою, у м'якому воску дитячої душі виробляють образ і подобу самого

¹²⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Катехизація // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 375.*
«Див»

¹²⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944. Т. III: Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 7.* «Див.»

¹²⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *Одна просьба // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 724.*
«Див»

¹²⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *О катехизації дітей // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 559.* «Див»

¹²⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *О церковнім братстві // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 571.* «Див»

¹³⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Громадянські обов'язки християнина // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 10.* «Див»

Ісуса Христа. "Це справді мистецький твір, якому немає аналогів"». ¹³¹

Якщо дитина не вчить катехизм, не навчиться боязні Бога і сумлінного виконання обов'язків, тоді не стане доброю людиною і не буде в змозі виконати Божі обов'язки, а також обов'язки стосовно ближніх. ¹³²

Батьки мають піклуватися про те, щоб діти знали гарно катехизм. Якщо в селі немає школи, то потрібно попідклуватися, щоб приводити дитину до церкви на науку катехизму. Запитувати про те, що дитина навчилася, і дбати про спільну молитву вголос з молитовника, повчає Митрополит Андрей. Коли дитина так молитиметься, то навчиться хоч не цілому катехизму, а хоч правд віри. То дуже важлива наука, і батьки мають самі добре знати катехизм, щоб дітей своїх навчати. ¹³³ Ця наука була написана у Львові 1937р., то був трагічний період голодомору, здійснений більшовицьким режимом в Україні. Радянська пропаганда поширювала брехливу інформацію про хороші умови проживання українців, тому Митрополит застерігає своїх вірних, щоб не читали таких огидних книжок і стежили, щоб їхні діти також не читали їх, бо це може заплутати і вплинути на мислення. Як бачимо, промайнуло сто років з тих подій, але тодішня політика росіян нічим не відрізняється від сьогоденної.

Митрополит Андрей звертається до батьків з проханням, щоб вони дбали про добре знання катехизму їхніми дітьми. Також Митрополит просить Всевишнього Бога благословення і допомоги зрозуміти, що катехизм не є легкою наукою, та маємо зробити все можливе, «щоби самому катехизм добре знати й дітей його навчити. Амінь». ¹³⁴

Святий Петро був призначений Ісусом, щоб бути зв'язком, що об'єднує цілу Церкву в одне. Ісус казав до апостола Петра: «та я молився за тебе, щоб віра твоя не послабла, а ти колись, навернувшись, утверджує своїх братів». (Лк 22:32)

Митрополит Андрей заохочує *помічників*, духовних отців, нести високо

¹³¹ Там само.

¹³² Митрополит Андрей Шептицький. *Як визнавати свою віру // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010, 9. «Див»*

¹³³ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання молоді // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 365. «Див»*

¹³⁴ Cupdf. *Християнське виховання. 2020 <https://cupdf.com/amp/document/oe-osbm-oe-.html>*

душпастирський прапор катехизму, полюбити цю науку і кожного дня в ній вправлятися. Потрібно розуміти, що в цій праці необхідна Божа благодать, про яку щодня слід посилено молитися і просити Всевишнього. Також, крім самого катехизму, необхідно вчитися способу його навчання. Потрібно вміти молодших настановити до добрих справ, здержувати злобу, навчитися промовляти до дітей так, щоб заторкнути їхні душі.

Одним із основних завдань виховання дітей є збереження невинності, стверджує Митрополит Андрей. У своїх посланнях вчитель Церкви говорить про два шляхи до спасіння: дорога невинності і покаяння. Християнин має остерігатися будь якого гріха, тобто повинен прагнути до збереження невинності. «Блаженні чисті серцем, бо вони бачитимуть Бога» (Мт 5,8).¹³⁵

Родичам Шептицький наказує *оберігати дітей від гріха і стерегти їх невинність, як ока в голові*. Дітям нагадує, що від їхньої моральної поведінки залежить їхня доля. Шептицький пише до молоді настанову, щоб вони цінували свою невинність і чистоту більше усяких багатств цього світу, остерігались спільнот, які можуть їм зашкодити.¹³⁶

Дитина віком 10–12 років може втратити свою невинність, пише Митрополит, християни називають той гріх *нечистим*, тому що він занпащає і душу, і тіло. (...) Той, хто занпастить дитину таким гріхом, вчинив злочин гірший від вбивства, бо вбити душу – це гірше ніж вбити тіло.¹³⁷

Митрополит Андрей застерігає молодих дівчат від *правдивих розбійників*, які займаються торгівлею дівчат, і роблять це ніби торгують якоюсь *худобою*. Вони полюють на невинність дівчат, обіцяють великі гроші, але все те приводить до нужди жебрака. Шептицький застерігає, щоб не піддавалися на такі умовляння, і не *злакомиться на легку роботу або шовкову сукню* (...), а якщо така новина

¹³⁵ Митрополит Андрей Шептицький. Про виховання // *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010, 523. «Див»

¹³⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина*// *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 5. «Див»

¹³⁷ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не причащалися*// *Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 544. «Див»

дійде до рідного села дівчини, *то її родичі з гризоти і зі встиду помруть*.¹³⁸

На другому місці принципів християнського виховання є чесноти. Чеснота покори займає перше місце між усіма. Митрополит Андрей наводить приклад з послань Якова: «Бог противиться гордим, а покірним дає ласки» (Як. 4,6). У своїх повчаннях про покору Шептицький пише, що вона є «нічим іншим, як правдою, *приміненою* до суду про себе самого». Через чесноту покори людина пізнає себе, а також величного Бога.¹³⁹

Батьки мають подбати про те, як діти проводять вільний. Як духовний лідер Церкви, Митрополит застерігає про небезпеку читання протестантської, чи будь-якої незалежної літератури: буває, що зла книжка принесе більше шкоди, ніж зла людина. Враз може забрати в нього віру і спровадити на гріховне життя. Таких книг і часописів є величезна кількість. Їх видають переважно протестанти, чи незалежні люди. В тих книжках перемішана правда з не правдою. Наприклад наука про Ісуса Христа буде представлена правдиво, а будь яка інша наука може бути перекручена, ото ж читаючи таку книгу яка суперечить вченню Церкви, самі відлучаєтесь від Вселенської Католицької Церкви і самого Ісуса Христа.¹⁴⁰

3.6 Спільнотне єднання сім'ї з Церквою

«Християнське *подружжє* як основа ладу та добробуту в хаті» (...)

Митрополит пише, що християнське життя розпочинається з моменту, коли до родини в дім входить християнський порядок.¹⁴¹

Митрополит Андрей Шептицький вказує на «безпосередній зв'язок між самим християнським життям і його конкретною актуалізацією в родині». ¹⁴² Таким чином його погляд на сімейне життя дуже сильно перекликається з

¹³⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 795. «Див»

¹³⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Про виховання // Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010., 526.

¹⁴⁰ Митрополит Андрей Шептицький. *Злі книжки і часописи // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 751. «Див»

¹⁴¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Християнська родина // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 9. «Див.»

¹⁴² Митрополит Андрей Шептицький, *Про небезпеку надуживання спиртних напоїв // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, XXXV. «Див»

сучасним вченням про родину, як «Домашню Церкву».

Що ж таке домашня Церква дає нам відповідь Патріарша катехитична комісія УГКЦ: "Християнська сім'я, живучи та діючи на основі віри, надії, любові, стає домашньою Церквою, яка вдень і вночі перебуває в єднанні взаємної любові між людьми та Богом".¹⁴³

Шептицький писав, що християнин це той, хто визнає науку Христову і повчання церкви про віру.¹⁴⁴ Визнавати науку Ісуса Христа – це є обов'язок кожного християнина, і це визнання має бути не лише у його сумлінні, а «як батька родини, члена громади, і члена цілого народу».¹⁴⁵

Маючи глибоке розуміння Літургійного обряду та храму, Митрополит Андрей вчить нас, що після родини, Церква займає друге місце у вихованні. Також Митрополит зауважує, що Церква має допоміжні засоби для навчання – Святі Таїнства, богослужіння та інші обряди, які мають велику виховну силу.¹⁴⁶

Митрополит Андрей пояснює, що означає бути справжнім християнином – брати участь в Літургії у неділю і свята, приймати Святе Причастя, не читати книжок, які суперечать вірі, виховувати по-християнськи дітей.¹⁴⁷

Ще одним завданням Церкви є освячувати, сюди відносяться Святі Таїнства Хрещення (Мт 28, 19), Євхаристії (I Кор 11, 24–25).

Беручи участь у святих Таїнствах, збираючись разом на Богослужіння, парафіяни таким чином прославляють Небесного Отця. Свята Літургія – це не обов'язок, який маємо виконувати за наказом Церкви, а дар від самого Господа Бога, який хоче наповнити нас своєю благодаттю і любов'ю.¹⁴⁸

Святе Письмо містить у собі об'явлення Бога, Його науку, а її творцем є

¹⁴³ Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Божі заповіді та Євангельські блаженства. Катехуменат і катехизація дорослих в УГКЦ 3*. Львів 2016, 47.

¹⁴⁴ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення храму і божественної літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат для дорослих в УГКЦ*. Львів 2016, 42.

¹⁴⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Про небезпеку надуживання спиртних напоїв // Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, 68. «Див»

¹⁴⁶ Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення храму і божественної літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат для дорослих в УГКЦ*. Львів 2016, 3. «Див.»

¹⁴⁷ Митрополит Андрей Шептицький. «Для всіх я став усім» // *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007, XXXII. «Див»

¹⁴⁸ Комісія УГКЦ у справах сприяння єдності християн. *Вірую в єдину, святую, соборну та апостольську церкву*. Львів 2014, 101. «Див.»

Святий Дух.¹⁴⁹ Читаємо в посланні Митрополита Андрея до духовенства та вірних на великий піст. 1929р. березень 17, Львів.

За своїм задумом Ісус дав апостолам, які мали стати провідниками його Церкви, три основні завдання: навчати всі народи, роблячи їх учнями Христовими, навчати їх берегти заповіді Божі, (Мт 28, 19–20) проповідуючи Євангеліє (Мр. 16, 15), хто слухатиме апостолів, слухатиме того, хто їх послав. (Лк 10, 16) Боже Слово є основою християнського життя, а його джерелом і водночас вершиною є пресвята Євхаристія.¹⁵⁰

Про науку Святого Письма Шептицький пише, що це безмежний і бездонний океан правди і добра, також це повчання в Тройці єдиного Бога до грішного людства, котрих Бог кличе як достойних своїх дітей.¹⁵¹ «" Коли читаєш, це Бог до тебе промовляє; коли молишся, це ти Йому відповідаєш." Письмо є читанням удвох: Бога і людини».¹⁵² Читаючи кожного дня Євангеліє, людини починає розважати над таїнами любові і пожертви Христа. Кожне слово з Євангелія буде давати людині світло і тепло, яке є теплішим від сонця, в тій атмосфері любові людина буде жити, відпочиваючи.¹⁵³

Святе Письмо містить в собі об'явлення Бога, Його науку, а її творцем є Святий Дух.¹⁵⁴ Читаємо в посланні Митрополита Андрея до духовенства та вірних на великий піст. 1929р. березень 17, Львів: «Святість – це Божий дар, покликання кожного християнина. Це ж саме воля Божа: освячення ваше», – нагадує св. Павло в посланні до Солунян. (1 Сол 4, 2–3)»¹⁵⁵

В настанові апостола Павла до єпископа Ефесу Тимотея, автор говорить про

¹⁴⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Наука Святого Письма // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009*, 65. «Див.»

¹⁵⁰ Комісія УГКЦ у справах сприяння єдності християн. *Вірую в єдину, святу, соборну та апостольську церкву. Львів 2014*, 101. «Див.»

¹⁵¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Наука Святого Письма // Пастирські послання (1939-1944). Т. III. Львів 2010*, 58. «Див.»

¹⁵² Джорджо Дзевіні Комісія у справах катехизації при патріаршій курії УГКЦ // *Біблія – «лист любові» Бога до людей // Львів 2020*, 40.

¹⁵³ Митрополит Андрей Шептицький. *О достоинстві і обов'язках священства // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007*, 168 «Див.»

¹⁵⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Наука Святого Письма // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009*, 65. «Див.»

¹⁵⁵ Комісія УГКЦ у справах сприяння єдності християн. *Вірую в єдину, святу, соборну та апостольську церкву. Львів 2014*, 99.

користь читання Святого Письма, бо воно *натхненне Богом* і приносить велику користь, (II Тита 3,17) воно дане людству Богом для того, щоб через його науку людина могла стати досконалішою і готовою до виконання добрих справ.

Ця наука є світлом Божої мудрості для всіх християн. Бог говорить до нас через свого Сина – Ісуса Христа, який сам є втіленням Божої мудрості і любові. (Йо 4,24).

Причащатися потрібно через любов до Ісуса Христа, або хоча б через ті дари, які людина отримує у Святім Причасті. Божественна чаша є безконечною скарбницею усіх благодатей. Якщо людина з вірою приступатиме до Причастя, то *засмакувавши манни небесної*, більше не буде відмовлятися від цього Божественного дару без поважної на те причини.¹⁵⁶

Для вірян як і для священників є закон, що можуть причащатися протягом місяця після сповіді, якщо не матимуть тяжкого гріха. Причащатися потрібно з чистою совістю і страхом Божим, чим частіше, тим краще.¹⁵⁷ 1909р. *О частім святім причастю*.

Той, хто причащається у стані гріха, зневажає розп'ятого Ісуса Христа. Св. Павло назвав це: "В собі розпинати Христа, для себе самого розпинати Його".¹⁵⁸ (Євр 6, 6) Це також називається "топтанням Христа."¹⁵⁹ Таке причастя є святотатським і приймається *на суд і осудження* того, хто так негідно запричастився. «Бо той, хто їсть і п'є, не розрізняючи Господнього тіла, суд собі їсть і п'є". (I Кор 11:29) повчає нас Святе Письмо. У своїй проповіді на великий піст Митрополит Андрей пише про те, що християнин, який гідно запричаститься, з Божої ласки розпочне нове, світле, ясне життя слуги і дитини Божої.» До цього запрошує Вас Божа доброта, до цього кличе свята Церква".¹⁶⁰

¹⁵⁶ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 82. «Див»

¹⁵⁷ Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014, 79. «Див»

¹⁵⁸ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не сповідалися.// Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 476.

¹⁵⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не сповідалися.// Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009, 471.

¹⁶⁰ Там само. 268. «Див»

«Кому відпустите гріхи – відпустяться їм, кому ж затримаєте – затримаються». (Йо 20, 23) Тайна Покаяння була установлена самим Ісусом Христом, апостолам було передане право відпускати гріхи. Таким чином людство отримало ліки від гріховної зарази. Тайна покаяння, в якій бере участь грішник, щиро жалує і кається за свої гріхи перед священником, і отримує від нього покуту і розрішення, якщо має щирий жаль і каяття за вчинений гріх.¹⁶¹ Шептицький писав: «В кожному грісі є провина, а за провину – кара. Провину відпускає Бог в Тайні Покаяння, в святій сповіді».¹⁶² Всяке добре діло, молитва, піст, милостиня зменшують кару за гріх, але якщо людина ухиляється від виконання заповідей, то збільшує кару,¹⁶³ так повчає Митрополит Андрей про Таїнство покаяння.

Черговим завданням церкви є керувати від Ісусового імені. Своїм апостолам він сказав: «Істинно кажу вам: Усе, що ви зв'яжете на землі, буде зв'язане на небі, і все, що розв'яжете на землі, буде розв'язане на небі.» А апостолові Петрові повідомив про те, що на ньому збудує свою Церкву (Мт. 18, 18); а також дав йому ключі від Небесного Царства і владу «що ти на землі зв'яжеш, те буде зв'язане на небі; і те, що ти на землі розв'яжеш, те буде розв'язане й на небі.» (Мт. 16, 19). «Ісус Христос віддав Святе Письмо Своїй святій Церкві та дав їй виключне право судити про щире й правдиве значення божого писання».¹⁶⁴

У своїх повчаннях Митрополит Андрей закликає до покаяння, беручи за приклад Марію Магдалину. Щира сповідь грішника повертає його до Бога. Сповідник є заступником милосердного Бога Отця. «Отак, кажу вам, що на небі буде більша радість над одним грішником, що кається, ніж над дев'ятдесят дев'ятьма праведниками, що їм не треба покаяння». (Лк 15, 7) Шептицький нагадує нам притчу *про блудного сина* і батьківську радість за наверненого

¹⁶¹ Митрополит Андрей Шептицький. *Тайна покаяння // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 340. «Див»*

¹⁶² Митрополит Андрей Шептицький. *О Ювілею // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 227.*

¹⁶³ Митрополит Андрей Шептицький. *Тайна покаяння // Пастирські послання (1899-1914). Т. I. Львів 2007, 353. «Див»*

¹⁶⁴ Митрополит Андрей Шептицький. *Пояснення Святого Письма // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 855.*

сина.¹⁶⁵

Шептицький говорить про дуже жахливе становище того грішника, який навіть в Пасхальному часі не сповідається. Та ще гіршим є становище тих, хто сповідався і приймав причастя, але не мали в собі щирого розкаяння за скоєні гріхи, і причастилися без любові до Бога, отож залишилися без Божої благодаті. «Але вас, нещасних, що зле сповідалися й у грісі прийняли святотатське Причастя, – вас ніхто за грішників не має, а все ж ваша доля є гірша від долі тамтих грішників».¹⁶⁶ Тож маємо бути дуже пильними і дбати про чистоту своїх сердець і взаємин з ближніми, і постійно працювати над тим, щоб стати достойними і гідними обіцяного людству Царства Небесного.

¹⁶⁵ Митрополит Андрей Шептицький. *Тайна покаяння // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, XI. «Див»*

¹⁶⁶ Митрополит Андрей Шептицький. *До тих, що на Пасху не сповідалися // Пастирські послання (1918-1939). Т. II. Львів 2009, 269. «Див»*

ВИСНОВКИ

Розпочинаючи написання висновків магістерської роботи, не можна не сказати декілька слів про величну постать Митрополита Андрея Шептицького. *Як при тому не згадати далекоглядну і ґрунтовну пастирську діяльність Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького...Іван Павло II.*¹ Все своє життя Митрополит присвятив виконанню двох головних заповідей: любові до Бога і людей. Зробив величезний релігійний внесок в розвиток освіти, громадське, державне життя, а також приділив багато уваги і зробив дуже багато для християнського виховання дітей та формування християнського світогляду сімей. Він мав дуже велике любляче серце, допомагав усьому українському народові та потребуючим інших національностей. Був меценатом, благодійником, будував шпиталі, сиротинці, займався розвитком економіки, реформуванням церковної освіти, працював над освітніми та культурними проектами. Здається, жодна існуюча сфера діяльності не обійшла його стороною. Понад 45 років він боронив християнську віру і Церкву. Мав велику популярність і є моральним авторитетом для кожного християнина і на сьогоднішній день. Сміливо можна сказати, що А. Шептицький був *добрим пастирем* і патріотом, який в будь-яку хвилину був готовий покласти своє життя за український народ.

Дана магістерська робота «Роль чоловіка-батька в християнській сім'ї за творами митрополита Андрея Шептицького» метою якої є зробити аналіз дуже важливої теми ролі чоловіка-батька в сім'ї, розглядає її з точки зору різних сімейних аспектів, таких як виховання молодого покоління, формація молодого юнака, взаємини в шлюбних стосунках, спираючись на духовні цінності, повагу, взаєморозуміння в родині. Для розкриття даної теми були проаналізовані пастирські послання Митрополита Андрея, такі як «Християнська родина» - лист написаний в 1900р. до духовенства і вірних Станіславської єпархії. Інший

¹ Упорядник Жанна Ковба *Митрополит Андрей Шептицький документи і матеріали 1941-1944*. Дух і літера. Київ 2003.

лист написаний в 1902р. до вірних Львівської архієпархії під назвою «О супружестві і родині». В даних посланнях великий пастир Церкви повчає якими мають бути подружні стосунки, пише про розподілення обов'язків між подругами, про статеve сімейне співжиття та відповідальне батьківство і материнство, а також висвітлені питання християнської моралі в сімейних взаєминах.

Щоб досягнути поставленої мети, було проаналізовано зміст даних пастирських листів, завдяки чому ми визначили, чим є християнське подружжя, з'ясували основні аспекти для заснування міцної сім'ї, також окреслили потребу дотримання норм християнської моралі для досягнення гармонійних взаємин та досягнення омріяного щастя в подружжі. Також ми вияснили, якою є роль чоловіка та жінки у сімейних взаєминах та яким чином члени сім'ї мають взаємодіяти з молоддю для формування та розвитку в них самостійної особистості з закладеними моральними чеснотами, виховану в любові до Батьківщини, пошані до старших і національних традицій.

Виховання дітей є непростим процесом, що ставить вимогу батькам і вчителям мати не тільки теоретичні знання, а в першу чергу уміти впровадити їх на практиці, є дуже важливим навчити дітей практичному застосуванню знань. Дитина має навчитися поважати ближнього, будувати з усіма мирні стосунки, спираючись на любов, а саме головне те, що вона має навчитися любити Бога. Обов'язком батьків в християнській родині є формування правильного світосприйняття та релігійне виховання дітей. Процес виховання є складним, і тільки приклавши спільні зусилля для виконання поставленого завдання, будемо здатні досягти потрібного результату.

В сімейному колі стосунки потрібно будувати, спираючись на віру, надію та взаємну любов. Це місце, де всі її члени мають зростати у вірі, навчаючись ставити на перше місце Бога, це простір для релігійного виховання, духовного зростання, удосконалення і ділення досвідом в сфері виховання дітей. Родина відіграє надзвичайне значення в релігійному вихованні та духовному формуванні і зростанні дитини, а також у закладанні основ міцних взаємин.

Прямим обов'язком чоловіка-батька є дбати про всі аспекти перераховані раніше.

Людську потребу віднайти щастя можемо порівняти з її фізіологічною потребою їжі та питті. В умовах сьогодення можна знайти велику кількість порад, як досягнути того омріяного щастя, але проблема полягає в тому, що поради, які дає нам людство, часто суперечать одна одній і є малоефективними. Саме через зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, сімейні взаємини набувають різних форм, це може бути як «цивільний шлюб»,² оформлений в органах державної влади без участі церкви, та церковний шлюб, що ґрунтується на заповіді Христової любові: «Як я був полюбив вас, так *любіте* і ви один одного!» (Йо. 13, 34) Шептицький пише, що подружній союз був установлений самим Ісусом Христом і являє собою одну із «семи святих *Тайн*»³. «Фактичний шлюб»⁴ - вільні статеві стосунки, які не зареєстровані жодним суспільним органом, Шептицький називає «жити на віру». ⁵ Маючи такі різноманітні форми взаємин між подругами, ми спостерігаємо зміну ролі чоловіка-батька в сім'ї та втрату його значущості в житті родини. В сучасних подружніх взаєминах проявляється більше свободи та справедливості в розділенні обов'язків для кожного її члена. Це призвело до більшого відокремлення особистості і замикання її на власних інтересах, знецінення сімейних цінностей, що в свою чергу призводить до нетерпимості і агресивності у взаєминах. Також ці зміни впливають на стабільність держави, адже родина є «"основою людського життя" й "основою дочасного щастя кожної одиниці"»⁶, а «родинний порядок є основою цілого суспільного ладу».⁷ Митрополит Шептицький ще раз підкреслює важливу роль відповідального чоловіка-батька у християнській родині. Читаючи пастирські листи Митрополита до вірних *Про подружжя в*

²Вікіпедія. Термін «Цивільний шлюб» <http://surl.li/nwvqz>

³ Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000, 57.»Див»

⁴ Вікіпедія. Термін «Родина» <http://surl.li/nwvqc>

⁵ Митрополит Андрей Шептицький, *Християнська родина// Пастирські послання*. І, Львів 2007, 41. «Див»

⁶ Християнська родина. //Див. це видання. – С. 55.

⁷ Там само. – С. 54.

родині, які були написані в 1902 р., дивуєшся їх актуальності для сьогодення. У цьому листі Шептицький ставить питання, що таке сім'я та які її функції, пише про важливість «утвердженню *християнських порядків* в українських родинах». Так як сім'я є основою суспільства, від якої залежить добробут і процвітання держави, а від виховання дітей залежить майбутній розвиток та добробут людства, то вона має для суспільства особливо важливе значення.

В даній магістерській роботі було проведене дослідження, присвячене ролі чоловіка-батька в житті християнської сім'ї і розглянуті конкретні питання, отримавши відповідь на які ми зможемо глибше зрозуміти важливість постаті батька в родинному житті. Наука Митрополита Андрея Шептицького має Хистоцентричну основу, а всі його послання незмінно спираються на духовно-моральні принципи християнського віровчення. Основою сімейних взаємин має бути саме Бог, а головне завдання чоловіка-батька провадити всіх її членів до віри. В сімейних відносинах мають закладатися глибокі близькі взаємини між подружжям, а також батьками та дітьми. Для тих, хто хоче збудувати міцні сімейні стосунки, і зберегти їх на довгі роки життя, рекомендації видатного педагога і духовного лідера Митрополита Андрея Шептицького будуть надзвичайно цінними. Для сучасної християнської сім'ї є дуже важливо розуміти значущість плекання християнських цінностей та розвитку чоловіка-батька, спираючись на ці засади. Ця праця може зробити внесок у розвиток теоретичного вчення сімейних відносин, а також християнського виховання в сім'ї дітей в практичному контексті. В даній праці висвітлені основні принципи взаємодії в християнській сім'ї, які слугуватимуть взаєморозумінню та можуть стати основою сімейного щастя, яке є омріяним для кожної людини. Тому питання, висвітлені в цій магістерській роботі є актуальними для сучасності.

Основний список літератури

1. *Святе Письмо* / пер. о. Іван Хоменко. Львів 2007.
2. Митрополит Андрей Шептицький. *Пастирські послання (1905-1944)*. Т. IV. Львів 2013.
3. Митрополит Андрей Шептицький. *Пастирські послання (1939-1944)*. Т. III. Львів 2010.
4. Митрополит Андрей Шептицький. *Пастирські послання (1918-1939)*. Т. II. Львів 2009
5. *Пастирські послання (1899-1914)*. Т. I. Львів 2007
6. Митрополит Андрей Шептицький. *Про четверту Божу Заповідь (31 жовтень 1941)*. *Протоколи засідань Львівських архієпархіальних соборів 1940–1944 рр.* Львів 2000.
7. Митрополит Андрей Шептицький. *Заклик до Покаяння*. Львів, 1939.
8. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ: Христос – наша Пасха*. Львів 2011.
9. XXII Міжнародний конгрес родини. *Родина – спільнота любові*. Київ 2007.
10. Митрополит Андрей Шептицький. *Як будувати рідну хату*. Львів 2003.
11. Комісія УГКЦ у справах родини. *Християнська родина : із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького* / упоряд. Гайова О. Львів 2014.
12. Митрополит Андрей Шептицький. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея Шептицького до духовенства*. Львів 2020.
13. Назар ДУДА *Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді*. Вісник Закарпатської академії мистецтв: зб. наук. пр. вип. 9 / Закарпат. акад. мистец. – Ужгород 2010. <https://docplayer.net/81042832-Visnik-zakarpatskoj-akademiyi-mistectv-vipusk-9.html>
14. Соціально-християнська праця духовенства УГКЦ в Галичині на початку XX століття – Світочі благовоління віри у час війни. *Кирило Андрей – місія доброго Самарянина*. Львів 2020.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

15. Сімейна Спільнота Familiaris Consortio *Апостольське повчання святішого отця Пати Івана Павла II до єпископів, духовенства та вірних усієї католицької церкви про завдання християнської сім'ї в сучасному світі* 2006
16. Патріаршої Катехитичної Комісії УГКЦ *Sacresancti Tradendae Передавання катехизи виховувати у вірі сьогодні. Апостольське поучення про катехизу в наш час вселенського архиєрея Івана Павла II.* Львів 2008.
17. Нюстрем Е. *Біблійний словник* / пер. зі швед. Севенсо І. С. Торонто 1998.
18. Упорядник Ковба Ж. *Митрополит Андрей Шептицький документи і матеріали 1941-1944.* Київ 2003.
19. Наукові записки Серія "Психологія і педагогіка Випуск 21 Тематичний випуск "Духовно-моральне виховання молодого покоління. вітчизняний і зарубіжний досвід" Острог 2012
20. Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Божі заповіді та Євангельські блаженства. Катехуменат і катехизація дорослих в УГКЦ 3.* Львів 2016.
21. Патріаршої Катехитичної Комісії Іван Павло II *Sacresancti Tradendae Передавання катехизи виховувати у вірі сьогодні* Львів 2008.
22. Збірник наукових праць «РІДНА ХАТА» *Як метафора й ідеал держави у візії митрополита Андрея Шептицького.* Вісник ЛДУ БЖД №11, 2015
23. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення храму і божественної літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат для дорослих в УГКЦ.* Львів 2016.
24. Комісія УГКЦ у справах сприяння єдності християн. *Вірую в єдину, святую, соборну та апостольську церкву.* Львів 2014.
25. Комісія у справах катехизації при патріаршій курії – Катехитично-педагогічний унститут УКУ. *Життя у христі. Моральна катихиза.* Львів 2004.
26. Зверева І. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія.* Київ 2008
27. Митрополит Андрей Шептицький. *Благословляю і молюсь. Молитви Митрополита Андрея Шептицького.* Львів 2022.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

28. Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність: документи і матеріали 1899-1944*. Т. III : Церква і душпастирство. Кн. 1: Пастирські Листи і Послання 1901-1914. Івано-Франківськ 2000.
29. Релігійне товариство українських католиків «Свята Софія» США. *Кир Андрей – місія доброго Самарянина. Соціально-харитативна праця духовенства УГКЦ в Галичині на початку ХХ століття світочі благовоління віри у час війни*. Львів 2020.
30. *Молитовник. Прийдіте поклоніться*. 5-те вид., випр. Львів 2013.
31. Меріам Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері*. Філядельфія 1982.
32. Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Божі заповіді та Євангельські блаженства / упоряд.: О. д-р. Богдан Тимчишин, с. д-р Луїза Цюпа*. Львів 2016 .
33. Джорджо Дзевіні Комісія у справах катехизації при патріаршій курії УГКЦ. *Біблія – «лист любові» Бога до людей*. Львів 2020
34. Гридковець Л. *Подружні секрети*. Львів 2017.
35. *Митрополит Андрій Шептицький: освіта–культура–нація* : збірник матеріалів Другої учнівської науково-практичної конференції (до 150-річчя від дня народження). Львів 2015.
36. Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. Львів 2015.
37. Басараб В. І., Вегеш М. М. *Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького*. Ужгород 2003.
38. Катехитична комісія КГВА УГКЦ. *Найдорожчий таточко // Дітям про митрополита Андрея Шептицького / упоряд. с. Юліана Дзюбата, мироносиця*. Львів 2015.
39. Шептицький А. *Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації*. Йорктон 1969.
40. *Андрей Шептицький : наук. праці / упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк*,

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- П. Сікорський. Львів 2016.
41. Горгота М. *Позиція й ідеї Андрея Шептицького стосовно людської праці*. Львів 2014 <https://misionar.in.ua/>
42. Кекош О. М. *Виховання молоді крізь призму педагогічних поглядів Митрополита Андрея Шептицького* // *Педагогічні науки* 112 (2013) 53-59.
43. Кекош О. *Освітні проекти митрополита Андрея Шептицького і виховання молоді.* // *Актуальні питання гуманітарних наук.* - 2014. - Вип. 10. - С. 235-241 <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
44. *Вклад Андрея Шептицького в розвиток духовної спадщини українського народу* : збірник тез науково-практичної конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження громадського та релігійного діяча Андрея Шептицького 26 листопада 2014 рік м. Львів / упоряд. Сохань Г., Козак Т. Львів 2014.
45. Шептицький А. *Про соціальні питання. Пастирське послання Митрополита Андрея*. Львів 2020.
46. Огірко О. В. *Духовно-моральне виховання молоді в спадщині Андрея Шептицького* // *Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 198-218 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)).
47. Львівська Архиепархія УГКЦ. *“Пресвята Родина – найкращий приклад для християнської сім’ї”, – 10 сильних думок Митрополита Андрея Шептицького про сім’ю.* Львів 2021. <https://ugcc.lviv.ua/2021/05/15/presvyata-rodyna-najkrashhyj-pryklad-dlya-hrystyyanskoyi-rodyny-10-sylnyh-dumok-mytropolitya-andreya-sheptytskogo-pro-sim-yu/>
48. Шишко О. *Соціальне сирітство як чинник порушення психічного здоров’я дітей* // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* 1(2008) 106-122.
49. Тимчишин Б. *Роль та обов’язки чоловіка-батька в християнській родині у творах митрополита Андрея Шептицького* // *Наукові записки*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Національного університету "Острозька академія" 3(2010) 243-253.*
50. «Я хотів би стати всім для усіх, щоб всіх спасти...»: вибір Андрея Шептицького // *Разом на одній землі. Історія України Багатокультурна* / ред. П. Кендзьор. Львів 2012 https://old.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/razom_na_odniy_zemli/5.4.pdf (дата звернення: 01.12.2023).
51. Самолюк Г. С. *Актуальні проблеми формування духовності особистості в системі шкільної освіти* // *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"* 21 (2012) 284-291 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2012_21_38 (дата звернення: 28.02.2023).
52. *Східноєвропейський історичний вісник* / ред. Ільницький В. Дрогобич 2018 <http://surl.li/nwvjf> (дата звернення: 22.02.2023).
53. Духовна велич Львова. *Про подружжя як союз чоловіка і жінки у християнській та ісламській традиціях*. 2016 <http://surl.li/nwvpl> (дата звернення: 22.02.2023).
54. Cupdf. *Християнське виховання*. 2020 <https://cupdf.com/amp/document/oe-osbm-oe-.html> (дата звернення: 13.06.2023).
55. Духовна велич Львова. о. Богдан Тимчишин: *про Божий задум у союзі чоловіка та жінки*. 2017 <http://surl.li/nwvpx> (дата звернення: 01.04.2023).
56. Вікіпедія. Термін «Родина» <http://surl.li/nwvqc> (дата звернення: 25.09.2023).
57. Вікіпедія. Термін «Цивільний шлюб» <http://surl.li/nwvqz> (дата звернення: 04.12.2023).
58. Церква св. Анни. *Праведний митрополит Андрей Шептицький про родину як основу християнського життя* <http://anna-church.org/> (дата звернення: 04.05.2022).
59. Катедральний храм Жировицької Божої Матері і святих мучеників Сергія і Вакха в Римі. *Митрополит Андрей Шептицький до молоді* <https://ukr-parafia-roma.it/uk/statti-2/643-mytropolyt-andrei-sheptytskyi-do-molodi.html>

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- (дата звернення: 15.12.2022).
60. Самбірсько-Дрогобицька єпархія. УГКЦ. *Як митрополит Андрей молодь поучав* / о. Т. Рисей. 1 (2014) <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2810-yak-mytropolyt-andrej-molod-pouchav.html>
 61. Львівська Архиепархія УГКЦ. *Андрей Шептицький «До Української Молоді»* <https://sheptytsky.com.ua/do-ukrayinskoj-molodi/> (дата звернення: 04.12.2022).
 62. Медіа-хаб «Твоє місто». *Служба любові не знає лаврів. Андрей Шептицький про патріотизм, працю і обов'язок* <http://surl.li/nwvzz> (дата звернення: 01.10.2023).
 63. Кекош О. *Освітні проекти митрополита Андрія Шептицького і виховання молоді // Актуальні питання гуманітарних наук* 10 (2014) 235-241 http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2014_10_39 (дата звернення: 04.06.2023).
 64. Трачук Т. *Молитви Андрія Шептицького за український народ // Дивен Світ. 2022* <https://dyvensvit.org/top/1026609/>
 65. Маринович М. *Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній» // Релігійно-інформаційна служба України* https://risu.ua/mitropolit-sheptickiy-ta-yogo-poslannya-o-kvestiji-socialniy_n75100 (дата звернення: 04.12.2023).
 66. УГКЦ. *Звернення Архисрейського Синоду УГКЦ в Україні до дев'яностої річниці Голодомору-геноциду. 2023* <http://surl.li/nwwwuj> (дата звернення: 04.12.2023).
 67. Сливоцький А. *Чому можуть навчитися підприємці у митрополита Андрія Шептицького // Forbes Ukraine. 2020* <http://surl.li/nwwwwx> (дата звернення: 04.12.2023).
 68. Єщенко М. *Вітчизняні та європейські практики розвитку громадянських компетентностей керівників закладів освіти // Вісник післядипломної освіти* 12(2020) 77-90 [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41))
 69. Кутнів Х. *15 настанов митрополита Андрія Шептицького для молоді //*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Католицький оглядач*. <http://catholicnews.org.ua/15-nastanov-mitropolita-andreya-sheptickogo-dlya-molodi> (дата звернення: 04.04.2023).
70. Патер І. *Громадянська позиція митрополита Андрея Шептицького та його суспільна пошана* // *Наук. вісник ІФБУ «Добрий Пастир». Богослов'я* 9 (2016) 123-139 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/18/16> (дата звернення: 04.12.2022).
71. Огірко О. В. *Митрополит Андрей Шептицький – славетний педагог та меценат української освіти* // *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ Добрий Пастир. Богослов'я* 8 (2015) 61-70 <http://journal.ifaiz.edu.ua/index.php/gp/article/view/134> (дата звернення: 04.12.2022).
72. Цюпа Л. *Основні принципи процесу християнського виховання у світлі вчення митрополита Андрея Шептицького* // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету* 2 (2016) 254-259 http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2016_2_44 (дата звернення: 04.10.2022).